

VI ÉVFOLYAM
1916
MARCUS
MEGJELENIK
MINDEN-HÓ-
ELBESÉN

Műt és jóvo

LEBŐNŐ TUDALMI-HÖVÉSZETI TÁJ-
SADALMI ÉS KRITIKAI FOLYOIRAT.
OH-HÉKULTURÉSZOTÉBÁGA-HÖZREMŰKÖDÉSÉDEL-SZERKEDETT
DR. PATAI-ÍÓZSER

TARTALOM.

Dr. Patai János: Grün Lili	83	Felső Bivalar: A régi Pesti és zsidóiról	88
Dr. Weiss Blitta: A Magyar Tudományos Akadémia illusztrált megállapítása	46	Szilágyi Sándor: Jerevánidéi. (Vers)	93
Mészey Sándor: Könyörgés. (Vers)	94	Dr. Hajós Hilda: Új kultúrunk.	93
Hajós Miklós: Árvölgy	94	Szerkesztés megjegyzés	104
Dr. Kocskamélti Árpád: A megvádolt valóság	97	TOLLHEGYRŐL.	
Dr. M. Grünwald (Wien): Képek a zsidó történelemből	98	Amerikai szünet, Sándor Pál. (Pap Péter)	15
Patai József: Árvány okmányokból	98	KRÓNKA ÉS SZEMLE.	
Somlyó Zoltán: Megbeszélések az Istenről. (Vers)	102	Híreinkhez és olvasóinkhoz. Hadifogoly orosz operatőrnek. Lábhadász katonák emlékeztetése. stb.	102
Abádi Imre: Az ébredés Kelet városában	105	ÚJ KÖNYVEK. (Dr. Molnár Ernő):	
Guttmann Mór: Zsidó misztikumok. — Művészetek. Luzszo	109	Dr. Patai Sándor: Az élet tudománya. Veszélytelen és Verssicherungen. Bár harcra, a cserkészeti diadal	109
Patai József: Párum. (Kotta)	109	SZERKESZTŐI ÜZENETEK. HIRDETÉS	
Féltán éneki a tenger. (Patai József) (Vers)	109		
Arvidor Feuerstein: Farszavak lényében. — Egy földön éneki szeggyel	110		
Peterdy Andor: Az én életem. . . . . (Vers)	110		

ILLUSZTRÁCIÓK:

Rachel szobra a potsdami pávaszigeten. (Művelőképlet).		Gazsi palota. (Cassas metszete)	88
A Magyar Tudományos Akadémia illusztrált megállapítása		Géza. (Cassas metszete)	88
A Magyar Tudományos Akadémia illusztrált megállapítása védőelőterese a Magyarországi és utcai imákkal és Ibo Ezra verseivel	94	Gaza. (Cassas metszete)	88
„Árvölgy” (Beliczay tervezete)	95	Demaszkrud után kéremalommal	88
Egy osztrák zsidó katona obujja 1860-ból	98	Palestinai kép	88
Bermann zsidó herceg. Halberstadtban	99	Vasquez gróf: Budapest tájkép. 1737.	88
Bermann zsidó herceg. Ókori szobor	99	Vasquez gróf: Budapest tájkép. 1737.	88
Bermann emere egy kályhán	99	Ölelője látogatása az óbuda: Goldberger-gyárában 1857-ben	82
Lajos Alfréd: Menedechai diadalmenet	100	Saphir Moritz család műve, 1820.	82
Wilhelm Wachtel: Illusztráció a Csodavny Granat című mesékönnyvén	101	Saphir Moritz család műve, 1820.	82
		Ellentétben fényképtől megvilágított galicai zsidó temető	86
		Zsidó temetés éjjel egy osztráki galicai faluban	86
		Ima a lezárásban	87

DAS RACHEL-DENKMAL
AUF DER PFAUEN-INSEL BEI POTSDAM

RACHEL SZOBRA
A POTSDAMI PÁVASZIGÉTEN

MULTÉS JOVO

ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TARSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYOIRAT

Az O. M. I. K. E. kulturbiztoságának közreműködésével szerkeszt

DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik minden hó elsején Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI. ker., Podmaniczky utca 6. szám. Telefonszám 146-92. Előfőtételi ára az O. M. I. K. E. pártfogó tagdíjjal együtt egész évre: 20 korona, diákiadiban 30 korona. Egyes szám ára: 2 és 3 korona.

VI. ÉVF., 1916 MÁRCIUS

DR. PATAI JÓZSEF: MEGNÉZTEM GRÜN LLIT

zzal a szándékkal mentem el a színházba, hogy szabadon magamra árasztatom a darab irodalmi és állítólagos „faji” hatásait és megfigyelem majd magamon, hogy mint *kultúrásidó* érzek-e valami inzultust fajiságom vagy vallásom ellen és ha igen, ellensúlyozza-e a művészi érték olyan kvantitása, amiért mint *kultúrember* megbocsáthatok a szerzőnek, mint a hogy szívesen megbocsájtottam Lyon Leának is, hogy nem áll egészen a Sulchan Aruch alapján, megbocsájtottam neki az ő szomorú szépségéért. És végignéztem Grün Lilit és kérdeztem magamban a régi zsoldár szavaival: „Miert dühösködnek a pogányok, és a népek miért gondolnak hiábavalókat?”

Mert, úgye bár, bizonyos, hogy irodalmi művet, vagy színművet elsősorban az irodalom és a szín szempontjából kell megítélni. Az iró szuverénitását semmiféle „perzekutor-cenzúrák” meg nem semmisítheti, abból az egyszerű okból, mert az üldözési szempontok máról holnapra, sőt máról mára, helyről helyre változnak, a mi pedig irodalomban, művészetben érték, és fennmarad és várhat a megértőkre s az igaz értéklőkre. Ha Shakespeare nem engedték volna szóhoz jutni, mert némely angol királyt igazán csúf maszokban vezet elénk, ha Dante nem mert volna bűnös olaszokat telepíteni a Pokolba, ha Zolát antifraciának kiáltották volna ki, mert züllött, erkölcstelen franciákat mutat be a világunk, ha Petőfit bojkottálnók, mert a magyar nemeseket sok helyen „rossz színben” tünteti föl és ha Ady nem írta volna meg a verseit, mert némely őregeknek nem tetszik, hogy maradi magyar gatyás bandáról is szól, egy szóval, ha az irodalom tekintettel lett volna ezekre a mulandó körülményekre és érdekekre, akkor ma ott tartanánk, hogy az ügyvédi kamara tiltakozna, ha véletlenül egy antipatikus ügyvédet mutatna be egy színmű-

iró, a képviselőház botrányt csapna, ha valaki egy nem egészen öntetlelkű honatyát ábrázolna és a kefékötők céhe sztrajkot rendelne el egy ellenszenves kefékötőnek szinpadí beállításá miatt, — mi boldog és nyárias olvasók és nézők pedig, ha már az életben nem is, de legalább könyvekben és szinpadokon mindenütt csupa aranyos, drága, édes, ideális embereket látnánk, hogy a szívünk szinte megolvadhatna, akárcsak a cukor a limonádében. És akkor persze „zsidó irodalom” még mindig azok az együgyű historiók volnának, melyekben tudvalevőleg egy agyongyotrított báránylelkű izraelita mindig megmenti az őt kínozó antiszemitanak az életét.

Ma már egyáltalában nem lehet probléma az, hogy szabad-e éról vagy arról inni. Mindenről szabad, csak tudni kell. Ha pedig szabad különféle jellemű és kaliberű franciákról, angolokról, olaszokról írni és nem kell félni attól, hogy szűklátókörű emberek azt mondják, ime ilyen a német, ilyen az angol, ilyen a francia stb., világos, hogy mi zsidók, akik a liberális-musban mindig előljártunk, szintén nem állíthatunk fel inkvizíciót akkor sem, ha valamelyik — zsidó vagy nem zsidó — iró nem rokonszenves zsidó alakok művészi ábrázolásával lépne fel és egyikünket-másikatunkat, mondjuk, kellemetlenül érintene. Sőt mondjuk meg őszintén, annyira benne kell hogy legyen már a lelkünkben a gettóntúli öntudat, annyira benne kell hogy forrjon vérünkben az autoemancipáció önérzete, hogy ne általánosítsunk legalább mi, ha itt ott egy darab gettót mutatnak, itt-ott egy ellenszenves vagy akár bűnös zsidó lép a porondra. Hála istennek, a mi kriminál-statisztikánk nem áll rosszul, a mi etikai oszlopaink az egész világerkölcsekné kidőntethetetlen pillérjei, de ha évezredek kiválasztottjai vagyunk is, emberek vagyunk, van köztünk jó és rossz, kapzsi és pazarló, molieri és shakespearei

jellemek bősége, tragédiák és komédiák hordozóinak tarka, szomorú sokasága és annyira emancipálva érezzük magunkat, hogy eszünk ágában sincs azt gondolni, hogy minden csunya dolognak okvetlenül — nem zsidóktól kell származnia.

Mi egy cseppet sem haragszunk a profétáinkra, amiért az akkori nyilvánosság előtt a vétkeseket ostromozták, sőt évezredekre halhatatlanná is tették ezeket a zsidó vétkeseket, nem kerüljük a bibliát, amiért véres lapokat is megörökített Izrael történetéből, amint hogy nem haragszunk mint magyarok Kemény Zsigmondra vagy Főtvs József, hogy rettentő képeket nyújtottak a magyar közletről és nem bojkottáljuk a magyar krónikásokat mint királygyilkosságok és egyéb gyilkosságok feljegyzőit.

A közállapotokkal való elégedetlenség, vétkék, félszegségek, kínóvések észrevétele, festése, ostromozása, kigúnyolása, művészi ábrázolása sohasem vehet rossz fényt az illető nemzetre, hanem inkább mutatja az ideált, magasabb felogást, eszményi törekvést, amely a nemzet jobbainak lelkeiben él. És a nemzetet a távoli utókor, de még a távoli jelenkor előtt is elsősorban ezeknek az ideáloknak a hordozói képviselik.

Ha tehát Salom Asch feltárja a közönség előtt az orosz zsidó gettó élet sötét foltját, ha Perez sok bájos zsidó idillje mellett egyik drámájában olyan Isten és Izrael ellen lázadó csodarabbit mutat be, akárcsak Bródy Sándor Lyon rabbija, amikor egyetlen kincséért, Leaért remegve, a földre csapja a szentírás, ha az orosz vagy magyar zsidó írók a gettó félszegségeit, komikumait humorral vagy szatírával festik, egyáltalában nem tüntetik fel rossz színben a zsidóságot, hanem mutatják a fényt, mellyel ezeket a dolgokat ma már nézni tudjuk, mutatják, hogy a betegség diagnózisa meg van állapítva és a gyógyulás szépen halad.

Rosszhiszemű, rosszsmájú és bálteitű emberek természetesen mindig készek az általánosítással. De ez igazán az ó bajuk és ezen mi nem segíthetünk. „Zsidóéknál ez így van,“ hallottam a szomszéd páholyból, amikor Grün Lili familiája és ellenlábásai a hozományon alkudoztak a szinpadon. Bezzeg nem hangzott el ez az általánosító megjegyzés ugyanott, amikor a talpig becsületes férfiunk kibontakozó kereskedelmi utazó lemond minden hozományról, vagy amikor a megtört apa most már azért nem fogadja el ezt a lemondást, mert becsületében meggyanusítottnak ézi magát. Akiknek az általánosítás a kényerük, azokat mi nem fogjuk szimulált betegségűből kigyógyítani, bár mit is teszünk. Azoknak megvan az általánosításra való médiumok Shakespeare Shylock-jában (ó milyen gyönyörűen naiv értekezések írtak ezek már ezt „megcáfolni“) és ha ez nem elég, felszámunk ok talmodistáknak is, kihalászatnak valami babonát vagy egy kedvezőtlen privátvéleményt a talmud tengeréből, aztán reálolvassák azoknak a zsidóknak is a fejére, akiknek már a

nagyapja az utolsó fennmaradt talmudi lapba jomkipuri uszonnára éltet sonkát csomagolt bele. Ezeknek az általánosítóknak irhatsz, kedves barátom, akármit, irhatsz magyar nemzeti hősepszt, azt fogják mondani, ime a zsidó arrogancia, az Ördög: azt mondják, ime a zsidó Szentlelek, a Tánconőre: mit ugárlsz, Rebekka. Ezek az urak zsidó kultúrának minősítenek mindent, amivel „izraelita vallású“ írók, a zsidóság teljes kikapcsolásával, a magyar nemzeti kultúrát gyarapítják és ezek az urak zsidó sajtónak nevezik azokat a lapokat, ahol Mózeshitvallású írók tullicitálják keresztény kollégáikat a keresztény ünnepek himnuszainak buzgó, ájtatos zengedezésében.

Mi zsidók tehát mehetünk a magunk utján és nem kell törődünk azzal, ami mindig a mi átkunk volt, hogy „mit fogunk mondania jójók?“ Nekünk meglehetnek a saját szempontjaink és elég nekünk a tudat, hogy ezek a szempontok sehol és semmi sem juthatnak összeütözésbe a magyarság szempontjaival, persze ha azokat igazságosan és józanul értelmezik. A Grünök és a Grün Lilik is a magyar nemzet testének sejtjeihez tartoznak és ha ma még török a magyar nyelvet és hébeztészen beszélnek is, megteszik a kötelességüket épp úgy, mint az tájzolású magyar, akinek a dialektusa szinten nem muzsika a pesti ember fölének, a Grün-fiúk most épp úgy védő a hazát, mint a Vozrocskhozoy-fiúk és a Grünékről épp úgy lehet magyar irodalmat csinálni, mint Gyurkovicsokról. Sőt engedtessek meg nekem annak a különvéleménynek a kifejezését, hogy én a Grün Liliben, Simon Juditban, Lyon Leában stb.-ben a zsidó téma emancipációját látom a literatúrában. A zsidóság átalakulása, helyzetének gyökeres megváltozása az utóbbi pár évtizedben, a zsidóság áthömpölygése a gettóból a szabad életbe, az egymástán következő generációknak szinte egymással szemben való elhelyezkedése a lelki problémák nagy és változatos skáláját hozta felszínre, melyek az irodalomnak kimeríthetetlen kincseshányal szolgálhatnak és villogó irodalmi veszteség volna, ha ezt holmi elfogultságok és előítéletek lármájától visszariadva ki nem aknáznák.

Hogy vannak hínnyászorúak, vagy antiszemita-heccaptalajdonosok, akik ezeket a dolgokat „undokok“ nak és ezzel kapcsolatban a zsidókat „undok nemzet“-nek, „undorító néptörzs“-nek titulazzák, aztán bele akarják ugatni a magyar zsidókat, hogy ezekkel a szinpadon kiéleztél, stilizált alakokkal azonosítsa magát, az ez alatt az ürügy alatt reáért antiszemita sértéseket komolyan vegye és tiltakozó négyületesekkel hangosítsa tele a fórumot, hogy aztán ok mint nézők a markukba röhögessenek, — azt szinte természetesen kell találnunk. De ne resteljék a dolgot akkor sem, ha azoknak az uraknak az undorodása nem múndorodás volna, hanem őszinte és szívből fakadó. Ne resteljék bevallani, hogy mi valóban nem undoro-

dunk, pedig nekünk is volna állítólag valamelyes orrunk. Igen is, valljuk be őszintén, mi zsidók, irók, művészek, ügyvédek, tanárok, orvosok, bankigazgatók, egyetemet végzett papok, földbirtokosok, művelt iparosok és kereskedők, egy szóval: mi kultúrszidók egyáltalában nem undorodunk, ha látunk a színpadon, vagy könyvben, vagy képen falusi zsidó miljót, galíciai zsidó lakodalmat, felszegen felmenő zsidó felszabadultakat, csendes falusi zsidó temetőt és hajlongva imádkozó tincses és szakállas régi zsidókat; nem undorodunk, sőt szeretjük is őket, mert nekünk testvéreink és apáink voltak, vagy most is testvéreink és apáink. És ne resteljék, testvéreim, ha akár Lyon rabbi vergődésének, akár Simon Judit lelki küzdelmének, akár Grün Lili bánatos megterésének, akár más zsidótárgyú darabnak szemlésekor vagy olvasásakor néhány pillanatra régi hazai hangok rezonáltak a lelkiünkben s elvonult előttünk a falu képe, ahonnan mindnyájunk jöttünk, a kicsiny és ósdi miljó, amelyből — hála a gondviselésnek — mégis csak fél tudtunk emelkedni a kultúra bérce magaslataira. Mi ezekről a magaslatokról lenézünk a kalfánban és pajeszben maradt testvérekre, szeretettel és sajnálattal simogatja őket tekintetünk és szeretnők őket magunkhoz emelni, tudjuk, hogy a kalfán alatt ötezeréves kultúrában ittasodó szívek dobognak, hogy a heheztes kitéjesen át sokszor a lélek legszebb bészéde csendül ki, tudjuk, hogy gettójukat nem ök építették maguknak, hanem mások, és tudjuk, hogy az életnek csak egy tavaszi lehellete kell, hogy megcsapja ősi kultúrában átszellemült arcukat és a kalfán és gettó lakója csodálatos gyorsasággal a modern kultúra palotáinak öntudatos lakójává lendül. Hiszen bennünket mindnyájunkat is csak nem rég emancipáltak. Mi még szeretjük a Reb Mayer Litvákat, akiknek unokái már új utakat tártak a magyar literatúrában, mi még tudunk gyönyörködni azokban a hangulatokban, mik a leomló, ódon gettóromokból áradnak.

Azok előtt pedig, akik undorodnak, vagy műundorodnak — hiába zárjuk el a poézisnek eme csatornáit, azoknak lesz undorodásra alkalmuk elég. Hiszen mi nem titkolunk el semmit. Templomaink nyitva állanak mindenki előtt, frigszekrényüket kinyitjuk bárki előtt, nincs benne sem üveg vér, sem állatfej, ahogy évszázadok bízreszelték, a purimi kindliből és a pészachi pászkából kap a keresztény szomszédszony is, lakodalunkat, temetésinket nem tartjuk földalatti katakombákban, a falusi nép látja a zsidó vallási szertartásokat, sokszor talisban imádkozó zsidó szolgálja ki a boltban és Jomkipurkor be megy a zsinagógába gyertyát igazítani, azért nem válik még antiszemitává, ellenkezőleg, bizalmasa, barátja a zsidó, az antiszemitizmusa akkor kezdődik, amikor lejön az úr a városból és egy kis profit reményében keresztény fogyasztási szövetkezetet gründol és uszítja a népet a zsidók ellen. Ezeknek

a városi antiszemita uszának pedig nem a kalfános és pajeszes zsidó faj (sőt ellenkezőleg, legtöbbször éppen ezek a kormányfériaknak és antiszemitapártoknak is protegáltjai), hanem éppen azok a zsidók, akik már levették a kalfánt és a pajeszt és felvették a versenyt közgazdaságban, közéletben, irodalomban, műveltségben, kultúrában.

És hogy mennyire félvezeték nálunk mindenben a józan gondolkodást a kicsinyes pártszempontok, arra szomorúan tipikus példa a Grün Lili esete, amely éppen azért, mert minden ok nélkül hiábavaló útközöpponttá vált, érdemes arra, hogy az egész idevágó kérdésnek tisztázására alkalmul szolgáljon. Az antiszemiták lapok felvételeit a haragot és siettek megmenteni a zsidókat. A régi zsidó ima teljesült, „a vadióbból védő lett”, az antiszemiták felcsaptak filozsemitáknak és miután többször „Földes Imre undok nemzetéről” csevegtek, felszólították a magyar zsidóságot, hogy tagadjon meg minden közösséget ezzel az undok nemzettel, mert hiszen a magyar zsidó mégis csak más. Ismerjük jól ezt a szöveget. „Hja, ha minden zsidó olyan volna, mint Ön!” Én megpöztém Grün Lilit és kerestem az undokságokat, „kerestem és nem találtam”. Egy becsület, derek zsidó apa, ki egész életét gyermekeinek áldozza fel és becsületességében még abba sem egyezik bele, hogy több hozományról beszéljenek a vélegény eldt, mint amennyit tényleg ad; egy leány, akinek gondolkodását a viszonyoktól túlnem nevelés kiissé elferdítette, de tisztalelkű és jószívű és semmiféle erkölcselen gondolat meg nem közelítheti; egy kereskedelmi utazó, akinek felszeg külséből csak lassan hámozódik ki az igazán derek és szeretetreméltó ember, és végül Simi bácsi, a család bölcsé, aki csupa humor és jószág. Hol itt az utálatosság? Van-e itt egy atómia is annak az utálatosságnak, amit pl. francia vigjátékszerzők a cocho-neriák halmozásával mivelnek? És mondották-e már az ilyen alkalmából, hogy a francia egy undok nemzet? Hogy a hozomány itt olyan fontos szerepet játszik? Nem történik-e ugyanez minden kis milióben? Nem tagadja-e ki a magyar paraszt gyakraan a fiát, mert elvesz egy lányt, akinek szülei egy holddal kevesebb földet szántanak? Auerbach falusi történeteiben az ilyesmit persze kedvesnek találunk. Vagy a Gyurkovics-leányok, ezek a hozománytalanságuk takargatásában versengő magyar dzsentil-leányok és familiájuk nem inkább mulatóságosak-e, mint utálatosak?

Megnéztem Grün Lilit és elszomorodva konstaltáltattam újra, hogy nálunk mindent pártviszályok sarába hurcolnak. Grün Lili szerzője nem aak zsidó literatúrát csinálni, magyar vigjátékokt irt egy magyar színbáz részére és lett belőle felekezeti per-patvar. És így csinálnak nálunk felekezeti per-patvart mindenhol, közgazdaságban és irodalomból, olcsóságból és drágaságból, békéből és háborúból. És ha van valami, ami valóban „undok és utálatos”, — ez az éppen.

DR. WEISZ MIKSA:
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ILLUSZTRÁLT MEGILLÁJA

(Codex Kaufmann 14.)

Glíg van más szentírási könyv, mely oly népszerűvé vált volna, mint *Esster* könyve. Ha erkölcsi eszmékben és a magasztos tanítások gazdagságában nem is vetekedhetik az Írás többi részével, úgy mesteri kompozíciója és a cselekmény drámai elevenesége által teljes mértékben lebilincseli az olvasót. Nincs is bibliai könyv, melyhez annyi *agádá* fűződnek, mint *Esster* könyvéhez. Alakjai, a jámbor *Mordékhai*, a gonosz *Hámán*, a szeszélyes *Ahasverus* és a bájos *Esster* a legnagyobb mértékben foglalkoztatták a régiek fantáziáját. Nem csupán hősei ök az e könyvecskeben elmondott eseménynek, hanem típusokká váltak. Egész sorozata az agadikus

népkönyveseknek, különféle nyelvű parafrazisoknak, később drámáknak csoportosul a könyv körül. Habár Isten neve egyszer sem fordul elő benne, gondviselését olvasták ki minden sorából a régiek. A *Parim* napján felolvassák a zsinagógákban; előadása is különbözik minden más zsinagógai előadástól. Nem csoda, ha a képzőművészet is régtől fogva szeretettel díszítette a könyvecséket.

Ahasverus király lakomát ad, melyre hatalmas gazdalmának országgyujait meghívja. Ittasságában megparancsolja, hogy *Vásti* királynét királyi ruhájának díszében vezessék eléje, hogy megmutassa szépségében népének és fejedelmének. *Vásti* vonakodik megjelenni és ezért eljuttassa a király jóakarattal. Az ellenséges udvaroncok elműnyainak lezárta. A király ittassága elműnyával emlékezik *Vástira*, de az udvaroncok rábírik, hogy a királynét száműzze. „Keressenek a király számára szép szüzeket és a király meghagyta hivatalnokainak birodalma összes tartó-

Illusztrált Megillah im Besitze der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. (Codex Kaufmann 14.)

mányaiban, hogy hozzák mind a szép hajadonokat Susánba, hogy azokat zárják be a Hárembe és helyezték Heghe, a király eunuchának, a nők őrtének felügyelete alá, hogy ellásza azokat a nekik járó kefével. Az a hajadon pedig, mely majd legjobban tetszik a királynak, királyné legyen Vásti helyett." Ez a tanács tetszésben részesült és a király eszerint járt el.

Ekkor jelenik meg a színen a bájos és szemérmes Hádászah, a zsidó Mordekhai gyönyörű gyámleánya. Heghe keze alá kerül, ki a király elé vezeti. Bár Hádászah semmiféle faggatásra sem akarja származását elárulni, a király jobban szereti az összes nőknél és Vásti helyébe királynővé teszi. Izrael „Myrtusa“ (annyt jelent Hádászah) Eszter (= csillag) neve alatt királyné lesz. Mordekhai, a gyámtyaja, a királyi palotnegyed közelében tartózkodik, hogy halljon egyet-mást gyámleányáról. Két eunuch, Bigthan és Theres ott gonosz tervet forral a király élete ellen. Mordekhai ezt megtudja, a királyné tu-

domására hozza, ez pedig a királyt megmenti. A két hülsen szolgát felakasztják, az egész eseményt pedig a királyi krónikában megörökítik.

„Ezekután a király naggyá tette Hámán, az Agágit“, a király összes szolgái tédet hajtának előtte, csak Mordekhai nem. A hatalmas miniszter nem tűrheti el e meggyalázását és a királytól drága pénzen akar vásárolni dekretumot, mely a zsidókat és Mordekhai kiszolgáltatja neki. Ahasverus miniszterének ajánlatát nem fogadja el, de megengedi neki, hogy az elpusztítási rendeletet a királyi gyűrűvel megpecsételje. Hámán a pur (= sorselés) által Adár hó tizenharmadikát állapítja meg, hogy eme napon „üljek meg és vezessék el mind a zsidókat, ifjútól öregig, gyermekeket és nőket és hogy szákmányukat elprédálják“. A lutórok sietve indultak el a király parancsára és Susánban nagy szomorúvukot vagon. „Mordekhai pedig megtudta mindazt, ami történt, megszaggatta ruháit, zsákot és hamut öltött,

kiment a város közepére és kiáltott nagy és keserves kiáltással. "A tartományokban is sárnak és javvesztésnek a zsidók. Eszter királynőnek jelentik Mordekhai gyászát. Ruhát küld neki, de Mordekhai vonakodik azt felvenni. Ekkor Eszter Hátáchof küldi Mordekhaihoz, hogy megtudakolja nála a történetek. Mordekhai megüzeni Eszternek Hámán fondorlatát és arra kéri, hogy menjen be a királyhoz, hogy könyörgjön neki és kérjen kegyelmet népe számára. Eszter nem mer a király elé menni, mert hivatalosan nem jelenthetik meg előtte. „Mert aki bemegy a királyhoz a belső udvarba anélkül hogy hívták volna, azt megölik, kivéve azt, kinek a király az aranypalcát odanyújtja.“ Mordekhai visszaüzente Eszternek: „Ne képzeld lelkedben, hogy a király házában megmenekülsz mind a zsidók k özül, mert ha hallgatsz ebben az időben, szabadulás és mecnévsz fog támadni a zsidóknak más helyről, te pedig és atyád háza el fogtok veszni. És ki tudja, hogy nem-e ezen idő miatt jutottál-e királyságra!“ Ere Eszter izeni Mordekhaiinak: „Menj,

győjtsd össze a zsidókat, kik Susánban vannak és bőjtöljétek értem három napig, aztán bemegyek a királyhoz a rendelt ellenére és ha már elvesztem, hát elveszem.“

A harmadik napon Eszter királyi díszben a király elé vonul; a király kegyelmesen fogadja. „Mi a kérésed — így szól a király —, legyen az a királyság fele, teljesül.“ Eszter a királyt és Hámánt egyelőre lakomára hívja. Hámán boldogan veszi az újabb királyi kegy megnyilatkozását. Másnapra is hivatalos a királynő lakomájára. Kedvét csupán Mordekhai konokosága zavarja; Zeres felesége tanácsára bitólat készít számára.

De az éjtel a király nem tud aludni. A krónikát olvassak fel előtte. Mordekhai érdeméről eszik szó, ki eddig jutalmat nem kapott ezért. Hámántól, ki korán jön Mordekhai fejéért, kérdi a király: Mit érdemel a férfú, kit ki akarok tüntetni? Hámán, ki újabb királyi kegyet remél a maga személye számára, azt ajánlja, hogy a kitüntetendő férfúra adjanak királyi díszruhát,

ültessek a király lovára és főnemes által vezetése körül Susán utcáin. A király meghagyja Hámánnak, hogy így cselekedjék a zsidó Mordekhaival, ki a király kapuja előtt tartózkodik. Szomorúan teljesíti ez a király parancsát és lehorogasztott fővel megy vissza feleségéhez, ki rosszat sejt. Még beszélgetésbe van merülve, midőn a király udvari tisztjei sietve megérkeznek, hogy a királynő lakomájára vezessék. Ott azután bekövetkezik a gyászos búkás. A királyné kéri Ahasverustól életet és népe életét. „Mert eladattunk én és népem megsemmisítésre, megdélésre és elvesztésre; s hogyha csupán szolgáink és szolgálókul adattunk volna el, halgattam volna.” A meglepett király kérdezi: „kicsoda az és hol van az, kinek olyl merész a szíve, hogy ekképen cselekedjék?” „Hámán az a gonosz és gyűlölő férfiú” — volt a válasz. Hámán kegyelemért könyörög, de a bitóvá vár rá, melyet Mordekhai számára készített. Eszter és Mordekhai a királytól engedélyt kérnek, hogy más levelekben figyelmeztessenek a zsidókat, hogy a Hámán által meg-

jelölt napokon védekezhessenek. A király ezt megadja. „Mindenütt a zsidóknak világosság, öröm, vigasság és dicsőség vala.” Hámán fia is lakolnak. Eszter és Mordekhai pedig elrendelik örök időkre a Purim napját ünnepnek, hogy ajándékkal kedveskedjenek egymásnak. „Es Mordekhai, a zsidó, második volt Ahasverus király mellett és megy a zsidók előtt, kedvelteje testvérei sokaságának, ki javát kereste népének és békéjét kereste egész nemzetségének.”

Ez rövid tartalma a *megillán*, mely az őzszesz szentírási könyvek közt az egyedüli, mely — a törőhöz hasonlóan — zsinagógái használatra tekercsformában szerepel. A hivatalos felolvasás csakis az ősi szabványok szerint itt tekercsből (= *megilla*) történhetik. Amde a hallgató bármilyen tekercsből követheti a felolvasást. A művészi fantázia és a vallási kegyelet, mely előszeretettel ékesítette fel a magánabitósságra szánt imádságos könyveket, hággadkat, már igen korán szidizette a megillát is. Kezdetben szimbolikus szegélyornamentikával vette körül a szent szö-

veget. Inicialék ékesítették a fejezetek elejét és fantasztikus dróleriak tarkították a szöveg margóját. Tarkatollú madarak és fantasztikus állatok mutatják a miniatúrok ügyes leleményességét. Számos megíllá ismeretes ilyen fajta díszítésekkel. De ezen szimbolikus szegélydíszítést nem sokára háttérbe szorította a valóságos szöveg-illusztrálás, mely perspektívaig helyesen kidolgozott keretekpepekben végigkísérte a szöveget. Ugy ahogy a *Haggáda* szövegét illusztrálták ügyes miniatúrok, épp úgy kísérték képekkel zsidó festők Eszter könyvének szövegét is, melynek egyes momentumai erre különösen alkalmasoknak látszottak. Csupán feltűnő, hogy a *nyomatott* Eszterkönyvecskekben alig használtak illusztrációkat, míg a *nyomatott Haggádák* bővelkednek azokban.

Az elég szép számban ismeretes illusztrált Eszter-tekercsek közt, ornamentikája, szövegillusztrálása és gazdag színezése által kimagaslók néhai *Kaufmann* Dávid illusztrált, Olaszországból származó megíllája, melyet a Magyar Tudományos

Akadémia őriz (l. *Weiss*: *Katalog der hebr. Handschriften* . . . in der Bibliothek D. Kaufmann, Frankfurt a/M. 1916. 2. o. [4. sz.] és amelyről a felejthetetlen mester rövid ismertetést közölt *Müller-Schlosser*: *Die Haggadah v. Sarajevo* című műben (Wien, 1898., l. ott *Kaufmann* alapvető munkáját: *Zur Geschichte der jüdischen Handschriften-Illustration* cimen 263. o. V. ö. még *Kaufmann* D.: *Gesammelte Schriften* III. Berlin, 1915. 181. o.).

Ennek a megíllának, mely eddig sehol sem jelent meg, teljes képmását adjuk mai számunkban. A szöveg tizenhat kolonnát foglal el. Minden kolonnát körülvesz egy díszes portálé, melyet felülről barokk-bullusztrát határol. Maga a portálé két csavarmentes piros köoszlopból áll, melynek csavarmentében aranyfűzékék kanyarodnak. *Bernini* Lorenzo tette népszerűvé e csavarmentes oszlopokat. VIII. *Orbán* pápa (*Barberini* Maffei) rendelkezre ezeket alkalmazta a Szt.-Péter-templom tabernaculáiban, a főoltár

felett. Bernini előtt is alkalmazták már ez oszlopkokat, hiszen a hagyomány a jeruzsálemi templom oszlopaít *Jachint* és *Boazt* képzeli ilyeneknek. A két oszlop közti zárókövön szepesen stilizált váza foglal helyet rózsaköböl és székfűkből álló díszes csokorral. Két-két portálé *felső* díszítése tartozik mindig egymáshoz. Egy-egy ülő női alak váltakozik egy-egy cartoucheval. A cartouche mellett jobbról és balról szárnyas anyyalka tart koronát, melyből virágfűzér esik alá. A cartouche héber jelmondata az előtte ülő nőalakot magyarázza. Nézzük sorra azokat. Az első nőalak az egyik kezében tekercset tart, a másikkban pedig palmaágat, a mellette levő cartouche pedig a Példabeszédek 25. 16. versét idézi: „Ha mézet találál, egyél jóllakásig.“ Vajjon mit akart a festő ezzel kifejezni? *Kaufmann* az alatta levő szövegbe vonatkoztatja. „A muzsika muzsája ez, mely a mértékletesség és erkölcs által nemesített lakoma gondolatát akarja kifejezni, ellentétül Ahasverus lakomájával.“ Nézetünk szerint a nagy mester ezen magyarázata erőltetett.

A női alak egy tekercset tart a kezében. A tekercs maga a megilla. Ezekiel próféta felzárjában alkal-mával *irátetekercset* nyel le, mely szájában oly édes volt, mint a méz (Ezekiel 3. 3.), az írás-tekercs tehát a megilla, melyet megkezd az olvasó és ez az a méz, melyre a következő felirat utal. Örülj a megillának, a mézhez hasonlóhoz, melyet most olvasni készülsz. A második kolomnáék felett egy rózsát tartó női alak szimbolizálja. Ezsert, kire ráillik Ének. Ének. 2. 2. „Mint a róza a tövisék közt, olyan a barátom a leányzók közt“. A harmadik portálécsoporra a szeretet és hűség szimbolizstikus női alakja illusztrálja azt a hűséget és szeretetet, mellyel Mordekhai nevelí és kíséri kis védencét, Ezsert. Erre vonatkozik az írás szava: Szeretet és igazság ne hagyjanak el téged (Péld. 3. 3.). A királyi lakoma felett a muzsika nemes figurája ül, ki hangjegyfűzetből játszik cselloján, mellette a 2 K. 3. 5. „Adjatok nekem egy zenészt“ szavaival, mikor Elisa próféta a zene szava által akarja inspirációját nyerni. Ezsert is a lakoma akar erőt nyerni

népe megszabadítására. A dráma fordulópontját a király álmatlan éjszakája okozza. A krónikák könyvéből, melyet a király előtt felolvastak, ama éjszakán emelkedik ki a zsidó Mordekhai alakja, ki az agátit legyűri. O réá vonatkozik az írás szava: „Es húséges pásztorf támaszok magamnak“ (I. S. 2. 35). Ez éjszakát ábrázolja a női alak, ki gyertyájával megvilágítja a kezében tartott könyvet. A zsidó nép istenbizalmának megvolt a gyümölcse. Az ellenség elbukott. Isten neve adta meg a győzelmet. Ezt jelképezi a Mars sisakját viselő nő, ki az oszlopot átkarolja és mellette oroszlán nyugszik. „Hatalmas torony az örökkévaló neve“ (Péld. 10. 10) kísérő a alakot magyarázó szöveg gyanánt. De nemcsak Hamán lakol gonoszságáért, fiai is és mindazok, kik Izraelt pusztítani akarták, Isten végzése és igazságossága által pusztulnak. Ezt jelképezi a *Justitia* alakja mérleggel és karddal a kezében; igazság mérlege és serpenyője az Örökkévalóé (Péld. 16. 19), ez a mottója. A béke és boldogság nemtóje jelképezi a megilla utolsó mondatát:

Béke veletek, ne féljetek (I. M. 43. 23) a szavak, melyek a hívő felé a könyvből csendülnek, biztató jelképen a mindennapi élet számára. E felső alakokra fektette a művész a fősúlyt; gazdag redőzetű, kék és piros díszű chlamysokba burkolt bájos női alakjait, kik a megilla felett trónolnak vallási eszméi kifejezéseken.

A portálé alsó részét folytatólagos szövegillusztráció képezi. A hasábon levő szöveg egyik momentumát ragadja ki a festő, azt örökíti meg többé-kevésbé szerencsés képben, mely inkább futólagos vázlat. Látszik, hogy a festő az allegorikus alakokra helyezte a fősúlyt, az alsó illusztrációt mellékesnek tekintette. Az első kép a királyi lakomat ábrázolja. Ahasverus hét főemberével ül az asztalnál. A következő kép a királyi tanácskozását mutatja, Vasti sorsáról beszél meghittjeivel. A harmadik kép a leghangulatosabb valamennyi között. Mordekhai vezeti gyámleányát, Estert; szept dombos vidék szolgál helyes perspektívában határos háttérül. A negyedik kép a két hülen ajtónál a büntetését ábrázolja. A ko-

vetkezőn Hámán pénzzel tett zacsokát kínál a királynak a zsidókért, a király visszautasító gesztussal áll Hámánnal szemben, a jelenet két ház közti téren folyik le. Majd meg *Hátáchet*, Eszter eunuchát mutatja be, ki a gyaszoló kámszába öltözött Mordekchait piros általvető köpenyeggel kinalja meg a királyné megbízásából. Aztán bemutatja *Hátáchet*, ki Mordekchai utasítására Eszternek bemutatja a zsidók elleni rendeletet. A következő képen Eszter a jelentőségteljes audienciára megy, mögötte tisztas távolsgában kíséret nő. Az álmatlan királyt mutatja a következő kép, ki előtt a krónikát olvassák. Majd meg királyi futárok sietve jönnek a feleségével és gyermekeivel beszélgető Hámánért, hogy elvigyék a végzetljes lakomára. A király előtt tédórló Eszter látjuk a következő képen; utána pedig Mordekchai és Eszter tollba mondanak új rendeleteket két királyi inoknak, kik az ismeretes olasz notárius-ruhát viselik. Sajátgóságos módon tédőrkön innak és nem az előtűk álló asztalokon. Kalapácsal támadó zsidók és Hámán tíz fiának bűnhődése látszik a következő

képcsoporton. Gyümölcscsel telt tálaknak kedveskednek egymásnak a zsidók *mislauch monas* gyanánt. Az utolsó kép pedig a prédikáló bölcset mutatja be, ki szöcskékről magyarázza a tőle tisztas távolsgában álló embereknek a nap jelentőségét. Ornatust visel a szónok. Érdekes, hogy *Chefeza Mózes* is ilyen ornatásban mutatja be a *Melechess Machsevesa* munkájának előlapján levő arcképe. (Venice, 5470 és Königsberg 5620.) A képen ábrázolt jelenet különben is kedvelt motívuma a megállílusztrálásnak. A Múzeumunkban özött egyik olasz megilla utolsó lapján, melyet a Mult és Jövő már között, ugyanzart a jelenetet látjuk. Nem mindenütt mutatja be a festő azt a képességét, hogy a legérdekesebb jelenetet rögzíti meg, de ezért reatermettségnek számos tanujelét adja eleven képeiben.

Az egész műnek mintegy takarójaúlv szolgál egy pergamentlap, mely hasonló kivétel. Csupán az allegorikus személy jelnyizik róla. Helyette két cartoucheban „Rajta, ajdjátok az Urat“, „Aldják szentséges Nevedet“ olvasható, mely megfelel a

lap tartalmának. E lap ugyanis a megülla olvasása előtt és után mondandó zsinagógai benedikciókat tartalmazza az egyik oldalán, a másik oldalán pedig *Abraham Ibn Ezra* egyik ismert purimversét tartalmazza. Az alsó képek egyike pedig egy a zenekar játékára táncoló párt mutat be, míg a másik a zsidók győzelmét Hámán fölött szimbolizálja.

Az egész kódex színeinek üdeségével, az arany, ezüst, piros és kék színek szerencsés változatainak alkalmazásával pompásan hat a szemlélőre. Mutatja azt a szeretetet, mellyel a művész tárgyába elmerült. „Ez az Istenem, dicsőíteni akarom”, mondja az Írás. A hagyomány azt a magyarázatot fűzi hozzá: Dicsőíteni akarom szép szertartási tárgyakkal. Ez az elv vezette a miniátorokat, scriptorokat is, kik a különböző liturgikus célokra szolgáló kódexekbe fektették ilkeskedésüket, lángoló szeretetüket vallásuk, Istenük és népük iránt.

MEZEY SÁNDOR: KÖNYÖRGÉS

O Liliom, ha ég, föld összehorpad,
És millióknak hülő teste torpad
Gránát tűzétől örszedőlt gomolyban,
Te élj a fényben és lakozz mosolyban.

O Liliom, távol csaták szele
Szívembe száguld a reszkekét bele —
Minden halott ölemben roskadt össze,
S nincs annyi könnyem, hogy mind meg-
fűrössze.

Ó Liliom, véren, halálon át,
Hirdesd nekem a bizás mámorát!
Légy szeretet! Légy jószág, égi béke —
Világét síró lelkem menedéke.

— Illustration von — und — aus dem — Gedicht von Ibn Ezra. (Zusatz der illustrierten Mes Illab im Besitze der Ungarischen Akademie der Wissenschaften)

— der Wiener Universitäts-Bibliothek. —
— in der Universitäts-Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften.

HAJDÚ MIKLÓS: AVDÓLE

... tudós, hozzáértő ember, az emberiség és magyarságunk a maga illetékességét és hivatását. Nem kell mindjárt a dolgok könnyebb, epikureusi fajtájára gondolni. Nem a sütés-főzés kunstiájának nagyszerű tudósai jutnak eszembe, de a purimnak egy olyan biztos ítéletű korifeusa, aki anélkül, hogy maga sejtene is, minő komoly a részortja — iparművészeti tekintély. Azonban nagyon-nagyon haloványak, sápadtak és fakók ezek a szavak: tudós, szakteknitély, korifeus. Hát hiszen igaz, tudós is, korifeus is a javából, azonban ezzel keveset mondok. Mert az én emberem több mindennél. Ha egy csúnya ántántos szóval meg nem sérteném, hát ráfogom, hogy ő a kile *connaissanceur*, a Kennerje. Ez már valahogy megközelíti igazi, valódi mivoltát. De még ez se fődí izlésének, bírálóképeségének, szimatjának és tudásának teljes tartalmát. Mivelhogy értéke szerint, akiről im, messi-messzi idők purimjára visszanezve, emlékezem: az én emberem a *connaissanceur* is lepipája. Hogyisne, amikor ő az igazi, az egyetlen *méon*. Ez már teszi. Aki mévn, annak purimra is megvan a maga szakértelmes tisztége a községben.

Még hozzá, ahogy mondtam, iparművészeti a szakma!

Az én mévnem purimnak ugyancsak nevezetes kellékével törődik. Az ő dolga, az ő gondolja, hogy beszerezze szépséges Eszter királyné krónikájához az ünnepi illuminációt: a diszvilágítást, a hավadalt, vagy ahogy mi mondtuk gyerekkorunkban, avdólet.

Ez oszt az igazi szenzáció! A szízfónatos, piros-lehér-zöld, hatalmas avdóle. A közepén nagy-nagy koszorú, belélfonva kezdőbetűkkel a dombóvári chevra teljes címe. A vége felé meg díszes markolat, akárcsak egy hadvezér kardján. Hogy csodáltuk! hogy büszkélkedtünk a láttárr! Száz fáklyafény nem loboghatott ilyen ünnepélyesen, mint ez a két avdóle, a megila jobb és baloldalán. És hogy irigyeltük a szerencsés férliút, a négy kiválasztottat, akire a két-két avdóle jutott este, meg reggel — a chevregabe jóvoltából. Hazavitték a csodaszép avdólet. Ilyenell azt tartom Zsidóországban is csak királyok búcsúztatták a szombatot. És most ők egész esztendőn át ezzel dicsekedik a teremtőt, aki elválasztá szent szombatját a köznapok sorától. Vagy talán nem

(Belléay tervezete)

is használják ezt a meseszép purimi ajándékot, hanem odateszik az aranyrámás tükrör mellé, hadd lássák, csodálják a vendégek. Ilyen úgy sincs minden kileben.

Bizony nincs. Mert más az, ha úgy szimplán megveszik az avdólet és megint más, ha az én mévnem már úgy egy hónappal purim előtt be megy Mágocstra és a híres mágocsi mézeskalácsos mesterrel töviről gyevire megtárgyalja, milyen is legyen hát az idén a dombóvári avdóle. Igen, be kell menni Baranya-Mágocstra. Hogy mért nem otthon rendelik meg az avdólet, ennek nem az az oka, mintha a helyi ipart nem becsülnék. De inkább az, hogy a bábosság már harminc esztendővel ezelőtt is müló, gyöngülő mesterseg. Nagyon meg kell eróltetnem a memóriámat, ha Radics majsztramra emlékszem, aki tán az utolsó reprezentansa az én patriámban a mézeskalácsoságnak, azontúl nincs bábos Dombóváron. Furcsa. Vasút, vicinális egyre több, lelektszámban megduplázódik a község, a cukrász már nemcsak nagyvásárkor, de köznapon, igen, közönséges hétfőn, kedden és szerdán is készit fagyilaltot, villamos világitás mindenféle, fejlődés, rohanás a nagyvárosság felé, — de mézeskalácsos az nincs többé. Radics uram volt az utolsó bölény. Hát ezért kell a szomszédba menni az avdóleért.

A mágocsi bábos tudja is ám a módját, hogyan kell megkomponálni, fölcitrázni a purimi avdólet. Arasznyi széles a fonás; él, virit benne a piros-lehér-zöld viasz; íz, hangja, muzsikája van ennek a művészi harmóniának. Azt hiszem nagy, nem áhitattal készítették vala e rendeléseket a bábosműhelyben a zsidók számára. (A bábos-műhelyben! a mézeskalácsosnál! Milyen fura tréfái is vannak az életnek! A keményseprő-ipar mellett tán az egyetlen céh a mézeskalácsos, amelyik céhhatározat szerint zsidót nem enged maga közé. És mégis a báboshoz mentek a zsidók avdóleért, chanukkagyertyáért. Nem vehették zokon a szigorú céhagyományt. És szép, jó pénzrel bizonyították, hogy ők nem tartanak haragot az ellenéggel. Meg aztán, hadd világitson a Hámán történetének a bábos, aki nincs a zsidó egyenjogósítás pártján...)

Megvan hát a pazarszép avdóle, négy díszpeldánya a fonatosgyertya ritka művészetének. Ahogy csak egy igazi mévn kigondolhatta. A *connaissanceur* befejezte munkáját, de még nem pihenhet. Most azután tessék átalakulni igazságos bíróvá, lelektszámba, pszichológussá. Mert két férliút áll este is, kettő reggel is a megila

mellé: ez, ugyebár, széles e világon összesen négy balbóz? Négy bizony, ami igen kicsiny szám ahhoz képest, hogy van vagy negyven chevrebálbóz, aki teljes jussal érzi, hogy ő éppen úgy megérdemelné végre az advólet, ahogy a másik. (Vagy ahogy az egyik még se érdemelte!) Tessék most dönteni. Kettlen vannak a chevregabek, de még ha póttagul a cödokegabet is bekéri a tanácskozásba (az utóbbi nem illetékes a purimi dolgokban), akkor se könnyű határozni: kinek is adjuk az idén az advólet? Ha ez kapja, megorrol az, ha annak adják, megbántódik amaz. Sorsolni volna legkönnyebb, legkényelmesebb, de ezt nem lehet. Mert az advóle, ez itt a fontos, *kövéd*, nagy, becses megtisztelés. Lutri meg nem adhat megtiszteltetést. Hiába, dönteni kell! Könnyű volt Ahasverusnak, aki uralkodott Hadutól Kusig, százhuszonhét országon, — de kellett volna csak neki a négy advóle kitüntettjeit megválasztania, elment volna a kedve attól, hogy lakomát készítsen minden királyának és szolgájának, a kormányzóknak, Perzia és Média seregének és az országok fejedelmeinek...

Jószerenese, hogy Eszterbójtól is adott a sors. Bójtapon higgadtabban gondolkodik az ember, megértőbbek vagyunk ilyenkor egymásköz, politikusabbak is vagyunk tán, mint máskor, szóval Eszter-tajneszkor mégis csak elődöl, ki kapja az advólet. Elvégre, akire nem jut az idén, várjon még kicsit, eljen egészségesben száz éven túl, majd kap ő is. Sorba megy a tisztzég, mint a batai bíróság. Hát meg ha nem nézzük ki is tartja hát az advólet, a döntésben mégis észre kell venni egy nagyon finom megkülönböztetést, afféle osztálybeli, rendbeli tagozódást. A négy advóle tisztje kétajta balbóz tűnt ki. Nem egyvívásuk a hívók ám. Vannak, ugyebár, akik cadíkok, meg vannak, akik már összehajtott taliszt viselnek. Az öregek között még nem ritka a ben tajre, a fiatalok már enyhítenek a reglamakon. Hát a két árnyalattal akarva, nem akarva, számol az advóle purimi haditanácsa. Hogy pedig e különbségek egyébként elmosódó vonalait most egyszerűen élesekben jelentkezzenek, ennek is megvan az oka. Két-szer olvassák Eszter krónikáját: este, meg reggel. A bölcs tapintatú gabe az esti két advólet annak az újabb, fiatalabb nemzedéknek szánja, amelyik inkább este járatos a templomba. És reggelle jut a hívőbb hívőnek a tisztzég, aki sachriszra is fölkel. Zsidó szív, okosság, tapintat és politika így tesz igazságot a súlyos purimi problémában.

Igy van-e még ma is? Nem tudom. Be rég is volt, amikor az édesapám bement Mágocsra a báboshoz! Arabeszk, meanderszalag, dekoratív pompás, szines konstrukció, százonatú viaszgyertya tarka cirádája, dús ornamentikája, hej, vibrál-e még valaha oly édes muzsikával, olyan ájtatos, tiszta örömmel a szivemben, mintakkor régen, Adar hónap tizenegyedik napjának estéjén, amikor megláttuk a templomban a csodaszép, sudár advólet...

DR. KECSKEMÉTI ARMIN: A MEGVADOLT VALLÁSOK

ldozatok vére ömlött hajdan az ol-tárra. Az „oltár“ most is csupa vér. Igazi vétekkaloztat, de nem engesztel, hanem vádol; a vallás bűnét hirdeti a háború, világá kialtja erkölcsi és kultúrtörténeti meddőségét.

Nem tudta elejét venni a világhégesnek: erőtlenn, enervál; mi szükség van rá? Nem tudta a lelkeket immunizálni a világhatalmi örület és emberirtó kegyetlenség ellen: megszünt élő erő lenni a történelemben, vagy sohasem is volt az. Száll a panasz, a kiábrándulás keserű szava. Kitörve a Libanon cödrusa. A szentély deszkái a vallások kultúrtörténeti szükségességében s áldásában való hitnek koporsója, a kótáblákat pedig, a „Ne öl!“ tábláját emlékkőnek állítanak a sírkukhoz.

Szent harag vagy hipokrizis, történeti pesszimizmus vagy kárörvendő kritika: a zsidóság helyt áll a számonkérésben. A zsidóság, a proféták vallásának, az erkölcsi egyetemesség gondolatának népe, együtt gyászol a kultúrhistoria szellemével. A zsidóság nem tehet róla, hogy a történelem a vallást eltorzította s szövegetének szárlaliból a világhatalmi törekvések ostarát fonta, a fajt és nemzeti elnyomásnak halóját. A zsidóságnak nincs oka vezeklésre, ártaflan benne, hogy a vallás az erkölcs élő intézménye helyett világhatalmi szervezet lett. Rajta a politikai fertőzöttség átka, a türelmetlenség, az üldözés szelleme, hogy elhomályosult tőle erkölcsi egységünk tudata. Tömjént is hintett a tömegszervevények paraszára, hogy a folszálló füstben nem látta egyik ember, egyik nép a másikat. Voltak idők, mikor a világhégeságban nem a Sziozaj tűze, nem Izrael profétáinak lelke lángolt, hanem a maga okozta erkölcsi bomlásnak, erjedésnek foszforfenye. Rémes elgondolni, hogy évszázadokon át milyen vállaltalan volt a vallás. A zsidóság siratja a lesújtó szeggyent, de nem felelhet érte, hogy az erkölcsi műveletlenség kóranynaga is segített megmérgezni az emberiség szervezetét világhatokat elperzselő lázzal.

„A könyv és a kard együvé göngyölve szálltak le az égből.“ A kép a zsidóság, de a történeti fejlődés más jelentést adott a képnak, mint a hogy a zsidóság értette. A zsidóságban az a szó az erkölcs mindenhatóságának költszete, fenyegető mementója Izraelnek a világtörténeti hitvatásához való hűségére. De a zsidó szellem tragikuma, hogy a vallás alul maradt az étellel való küzdelmében. A kard erősebb volt a könyvnyél. Ha lecsapott rá, nem csorbult ki az éle, hanem a Kultúra és az Erkölcs köncze rongyolódott szét.

A történeti életnek nincsen ijesztebb körtöne, mint az, hogy nem szentesíté a könyv és a kard közti az erkölcsi inkompatibilitást. A vallás is el tudott nyomorodni a harcnak elemévé. De — és ez a

vallás boldogtalansága, rettenetes végzete — az örök emberit nem alakíthatja át. A vallás vétkezhetett, de mártírium is a hivatásában, ha még oly ideálisan becsületes is a munkája. Se a Kultúra, se az Erkölcs laboratóriumában nincs az a maróélő, melyben egészen feloldódnék az erősebb joga, az önzés, meg a hazugság örök törvénye. „Megváltoztathatja-e a szereszen a börtöt, vagy a párdusz a foltjait?” — e bibliai szavakban rejlik az emberiség erkölcstörténeti fátuma. Nem adjuk fel a haladásnak messiási hitét, de a rossznak halhatatlansága is emberien igaz.

Hagyjuk hát a vallások tetemre hívását. A vallás nem lehet sterilizáló-készülék, mely a történet levegőjét s az emberiség lélkét végkép megtisztítja az erkölcsi miázmáktól, hogy megteremtse az átszemenyült altruizmus világát. Az élet maga is örök harcra nem patológiája, hanem biológiája a fejlődésnek. A történelem nem az etika ereje, hanem az erő etikája. A jövőben pedig? Ha a vallás csakugyan történetet kormányzó energia, előkészítője a történeti messianizmusnak: ez csak a zsidóság öröksejé vallások gondolatának, a prófétaság vallásának restitutio in integrumjában valósulhat meg. Ez a zsidó eszme, az erkölcsi egyetemesség a vallások egyetlen, becsületes életformája.

Jeróbeam-kéz, a pogányság és a türelmetlenség ne akarjon lesújtani a prófétára, a prófétái szellemre, mert az oltár meghasad. Elég volt a vallási meghasonlottságból. Nem tudom, a háború után a fajt és társadalmi exkluzivitás világa fog-e ránk köszönteni, mint némelyek jósoliák. Almodozunk megújíthatóságról. Higgyük, hogy a vallás szent olajával többé nem a céh szellem gépezetét táplálja s keneteli, hanem a társadalmi béke útját világítja meg. Higgyük, hogy a vallás megtalálja magát és az emberiséget. Nem lesz osztályéredek cégére, a reakció porólyának üllője s nem segít béköt kovacsolni „idegen” fajnak és vallásnak. A haza és társadalmi eszméjében kell élnie, mert különben csak holt ideológia, élete csak egy-egy fenkolt papi szózáttal galvanizált mozgás. Ez az emberiség eszméjében is kell élnie. Bár az örök béke örök ábránd, de legalább nemesebíteni fogja a vallás az emberiség történeti életforrásait.

A háború után még sokáig gyűlöletbe torzul a népek lelke, ám a gyűlölködő nacionalizmus erkölcsi egyoldalúsága, szűkeklősége nem lehet se a kultúrának, se a vallások érzésnek reneszánsza. Történeti életmentést várunk a vallásoktól, várjuk egy „új égnek és új földnek” megteremtését. Vulkanai kitörés lávafolyama a föld színén. De a lava-közetből a megtisztult hazaság, az áteszmenyült nemzeti érzés s a világtestvériség frigyablaját faragja az eljövendő korok vallások szelleme, a zsidó prófétai igazságok diadaljelvényét.

LENKEI HENRIK: RÉGI DAL, RÉGI DAL . . .

*Ha vége lesz az ádás háborúnak
— Hisz egyszer a pokol is kimerül —
Úgy sejttem, el nem ásom gond-borúmat,
Egünkre meg nap fénye nem derül.
Halárainkon a csaták lehungnak,
De dúlni fognak a tusák belül,
Szőölkik téha, kiltuány lánitók!
Hajrá, előre! Üssük a zsidót!*

*A frank, a német, az osztrák, a talján
Kibékül egykor, tán mihamarabb,
Mílljó halottuk száorgú ravatalján
Nemes friggé engkül a nagy harag.
A britt, a muszka, gyöngéjét bevallván,
Engesztelődve jobbot nyujtanak.
Csupán mi féljük a vad, régi szót:
Hajrá, előre! Üssük a zsidót!*

*Piros vért a zsidó hiába ontott,
Erőt, vagyont hiába áldonott,
Enre hiába állta a porondot —
O mindlg, mindenütt az átkosott! —
Felemlkednek a sújt dorongok
A sok bajért, mit Balság ránk hozott,
S mert en nek nem készíthetnek bitót —
Hajrá előre! Üssük a zsidót!*

*Rideg szákség, mi másnál hősiesség,
Korcs rettegés, mi másnál búsnak hti,
Más küzd haszáért, ó kítódi testét,
S rablólul ója kapsi kincseit.
A jó, a szép önála csalfa festék,
Alatta álnokság leselkedik,
Csenkek vagyunk, fortelgus ámitók —
Hajrá, előre! Üssük a zsidót!*

*Soha, soha vis nem veygöl olajjal,
Zsidó seholse verhet gyökert!
Nem olvad össze árja sémi fájjal,
Köztük örökre sord örüeng mered!
Bárhogy törődjön a hont talajjal,
Türt jöuevény, kit senki sem saeret:
A testvérszó ajkán judást csók! —
Előre, hajrá! Üssük a zsidót!*

S ha így leszölja a zsidó gyümölcsét,
 Akármí tiszta kertésztől kerül,
 Hogy tombol a kárörvendő gyűlölség,
 Ha a zsidó is bűnre vetemül!
 A pár hibáját — ó saent egyenlőség! —
 Mindannyiának felrója vétkeül,
 S neki ereszi a Halláti hó-t:
 Hajrá, előre! Üssük a zsidót! — —

De nem! oszoly vád a mult éjjelére!
 Nagy háborúnk eser csodát mivel:
 A száz kőös hinszenvedés fejébe
 Lefosszik rólunk a lora, sárga jel!
 Jehóva szétvert, nagyvitóúsú népe
 Most végre méltó igazára lé, l
 S nem hallja többé boldogabb utód:
 Előre, hajrá! Üssük a zsidót!

DR. M. GRUNWALD (WIEN):
 KÉPEK A ZSIDÓ TÖRTÉNELEMHEZ

Dost, hogy német és osztrák-magyar csapatok szállták meg Lengyelországot, — felideződik emlékünkből az az idő, amikor már egyszer német uralom alatt állott Lengyelhon és trónján a szász II. Frigyes Agost ült. A lengyel királyi korona elnyeréséhez a királyt nagyban hozzásegítette értékes szolgálataival udvari kancellárja, a „Resident”-nek nevezett Issachar Bermann, Halberstadtból. Ennek a kiváló férfiúnak, akinek többek között az Odera melletti Frankfurtban megjelent babiloniai Talmud kiadását is köszönhetjük, szülővárosában, Halberstadtban két emlékműve maradt fenn. Siremlékén¹ emblémául az ismert levitakancsót és mellette egy bárányt találunk — minden valószínűség szerint arra való utalásul, hogy az elhunyt a Kos csillag-

¹ A fényképeivételi dr. Auerbach, halberstadti főrabbi volt szives közvetténi.

Belegdokument eines jüdischen Grundstückbesitzes in Halberstadt aus dem Jahre 1800. (Bsp. aus dem Buch: Grunwald, 1900, S. 10)

képében született. Az emblémát két medve tartja, amelyek a Bermann névre emlékeztetnek. A Bermann által Halberstadtban alapított vasöntödéből való többek között az a kályha, amely még ma is ott áll abban a „Klaus“-ban, amelyet szintén Bermann alapított szülővárosában. Itt is visszatér a sírkö emblémája az 1703. évszámmal, amely fölött az adományozónak és szüleinek neve olvasható.¹

2. Franciaország és Oroszország, most a német birodalom véres ellenségei, egykor igen érdekes találkát adtak egymásnak Berlinben. *Rachel*, a híres tragika, a lyoni zsidó házaló leánya, aki maga is hűséges, soha meg nem tántorodó gyermeke volt fájának, 1852-ben annyira extázisba hozta játékaival az udvari társaságot és körtük IV. Frigyes Vilmos sógorát, Miklós cárt, hogy a király valóban páratlan megtiszteltetésben részesítette. Potsdam mellett a pávaszigeten emlékművet állíttatott a nagy tragikának: „Mlle Rachel, den 13. Julius 1852“ felirással. A szobor oly mesteri, finom munka és az igazi művészi ihlettség olyan kifejezésével bír, hogy műmélleletben mutatjuk be a Mult és Jövő olvasóinak.

3. Képeink egyike ellenséges földre, a hitszegő Itália felé viszi gondolatainkat. *Berenicé*, Herodes Agrippa judeai király leányát, II. Agrippa nővérét ábrázolja, aki közel volt hozzá, hogy jegyesének, *Titus*nak oldalán a Cézároknak trónjára lépjen. *Berenicé* szobrát ma a flórenci Ufficióban mutatják, de a legsikerültebb fotográfia sem tudja visszaadni az eredetnek káprázatos hatását és a pompás nő fejnek fenséges mosolyát.

¹ A szobor fotográfiájához a kir. főudvarmesterei hivatali lekövetelő közvetítésével és különös engedélyével jutottunk.

Berenice zsidó hercegű. Ókori szobor (Pirene)

4. Akták bizonyítják, hogy az osztrák-magyar hadseregben már a XVIII-ik század vége óta szolgáltak zsidók. Az igen ritka elbocsátási bizonyítványok egyike, a *Joseph Hirsch-é* 1810-ből. Az értékes dokumentumot (az eredetije a bécsi zsidó múzeum tulajdona) bemutatjuk e lap olvasóinak.

Gyermek Bermann in Halberstadt

Bermann sírköve Halberstadtban

Absejben Bermannos sul sinam Olen

Bermann cimere egy kályhán

PATAI JÓZSEF: ANYÁM CHASZIDMESÉIBŐL

A PURIMI MÉSÉ!

kállói szent rabbi, a magyar caddik nagyon szerette a gyermekeket, de különösen szerette Izrael kis fiait. Szombat délután, valahányszor a község gyermekei eljöttek hozzá, hogy kihallgassa őket abból, amit azon a héten a chéderben tanultak, mindig adogatott nekik cukrot, mandulát és mazsolát. De a cukornál, mandulánál és mazsolánál és minden édességnél jobban szerették a gyerekek azokat a meséket, amelyeket a kihallgatás után mesélni szokott. Minden szombatba volt egy szép új meséje, amely úgy illett az azon a szombatba a templomban felolvasott tóra-részhez, mint a cifra ostarhoz a finom faragott nyél. A gyerekek áhitattal és gyönyörűséggel hallgatták a szent meséket és amikor vége volt, szerették volna kérélni a szent rabbit, hogy meséljen még tovább, de egyikük sem merte megszólítani a szent férfit, aki a mese végén mindig mély gondolatba merült és szeméi a szürke messzeségbe meredtek ragyogva és világítva, mint alkonyi csillagok.

Minden szombatba és minden Purim új meséje volt a kállói caddiknak. Csak Napim ünnepné mesélté mindig ugyanazt a mesét, úgy hogy az idősebb gyermekek, no meg a nagyok, akik ezt a mesét mindig meg szokták hallgatni, már mind előre ismerték. Sőt némelyek a szavakra is emlékeztek és el tudták mondani az egész mesét szóról.

¹ Ezt a chászidikus motívumú mesét néhány évvel ezelőtt írtam Helena Segelowna leMBERGI írónőnek lengyel mesekönyvébe, mely „Cudowny Granat i inne bajeczki” (Csodálatos gránát és egyéb mesék) címmel jelent meg 1910-ban, ószegyei ívű különböző országok egy-egy írójának zsidó vonatkozású gyermekmeséjét. A mese, melynek címe a lengyel fordításban „Ukarana Zadose” (A megbűntetett irigység) ecedetiben itt jelenik meg először. P. J.

szóra, úgy ahogy a szent férfitől hallották. Nem egyszer történt, hogy a caddik belekezdett egy mondatba és valamelyik fiú magáról meglepedkezve hangosan elmondotta a mondat végét. Nem pajkosságból tette, mert a kállói szent rabbi előtt egyetlen gyerek sem mert volna pajkoskodni, hanem egyszerűen csak meglepedkezéssel. Ilyenkor csak-hamar megához tért a fiú, elhárta az utolsó szavakat, társai pedig szemrehányóan néztek rá, hogy megzavarta az ünnepi percekét.

Mindenki ismerte a kállói szent rabbi purimi meséjét, mégis szívesen hallgatták meg újra meg újra, ahogy a gyerekek szívesen újból meg újból dobognak, kerpelnek és útik a templompadokat, valahányszor a Purim történetének olvasásakor a Megillából hallják a Hámán nevét. De hiszen a mese éppen reáillik Hámánra, aki Ahasverusnál bevádolta a zsidókat, hogy a király megölése százhuszonhét országában Izrael fiait, de a jó Isten úgy akarta, hogy a gonosz Hámán pusztuljon el, a zsidók pedig megmeneküljenek.

Akarjátok hallani a kállói szent rabbi purimi meséjét? Ha úgy figyeltek, mint akkor a kállói gyerekek, elmesélem nektek:

Egyszer volt, hol nem volt, egyszer egy király. A király dűledező, ódon kastélyban lakott, amelyet még őseitől örökölt. A kastély körül gyönyörű nagy kert terült el, tele pálmákkal, álókkal és mindenféle fűszeres növényekkel, de a kert is vad volt és ápolatlan. Itt a kertben sétált a király minden alkonyatkor egyedül és magába szivta a virágok édes illatát. A kert nagyon nagy volt és egyik szele mentén éppen az országút haladt. Egyszer egy este, amikor a király egyedül sétált, a kert szélén megpillantott egy sötétarcú idegen embert, aki a racos vaskerítésen keresztül, belenézett szomorú szemekkel az illatos kertbe. A király feleje ment és megszólította:

— Ki vagy te, idegen? — kérde a fejedelem szigorú, de kegyelemre hajló hangon — ki vagy

te és miért kémeled a királyi palotát és virágos kertjét?

— Építömester vagyok — felelt az idegen, elpusztított országból kizűzött vándor, munkát és otthont keresek és nézem, milyen gyönyörű ez a kert és mégis olyan ápolatlan és milyen kicsiny, milyen düledező az ódon palota! Ha megengednéd, óh kegyelmes királyom, hozhatnék fakát a Líbanból, ahol az én hazám volt és e hatalmas, sokezeréves fákból cédruspalotát építenék neked, hogy csodájára járna az egész világ.

A király beleegyezett és az építömester hatalmas cédrusokat hozatott a Líbanból és megépítelte a csodás palotát és elrendezte a kertet, ahogyan ígérté.

Mikor a palota készen állott, egy este a király ugyanazon helyen a kert kerítését mellett megpillantott egy hazájabeli embert, aki alázatosan köszöntötte.

— Dicsőség és győzelem veled, óh hatalmas király.

— Ki vagy te — kérdi a fejedelem — és mit keresz itt a kertem alatt?

— Üvegmester vagyok — felelt sanda szemmel az ember —, nézem a palotát, amelyet az idegen épített neked, de óh adj munkát néped fiainak is. A palota gyönyör a szemnek, hadd fejezzem be én, óh kegyelmes királyom, hadd készítsek hozzá én színes díszablakokat, hogy ne mondják, csupa idegenek építették a nagy királyi palotáját.

A király hallgatott és az üvegmester folytatta:

— Ha megengednéd, óh mindenható fejedelem, kivágnatnám a kert fáit és elégetném, a hamujukból pedig olyan üveget csiszolnék, amelyik tündökölne mint a gyémánt, ragyogna mint a nap. Akkor volna csak nagy a te híred, neved!

— De sajnálom kertem fáit — szólt a király.

— Van fa elég a te birodalmad erdőiben — felelt az üvegmester.

A király engedett a szónak. Az üvegmester elkészítette a díszablakokat és az egész országot őt dicsértc, mint a palota mesterét.

Es a királynak nagyon szívéhez férközött az építömester és üvegmester egyaránt és magánál tartotta mind a kettőt új palotájában. Nála ettek, vele ittak és vele sétáltak. Az irigykedő üvegmester azonban titokban ármanyt szótt az építömester ellen és bevádolta őt, hogy szíve idegenbe hajlik, egész lelke idegen itt, hiszen a királyi palota fáit is idegenből hozta. Mikor pedig mindez nem használt, beárulta, hogy hűtelen új hazájához és hogy el akarja árulni a királyt és a népet. A király nem hitt a rágalmaknak, de az üvegmester hamis tanukat fogadott, akik az építömester ellen tanuskodtak és az országot bírái halálra ítélték.

Ekkor a király egy hétszer lepecsételt levelet adott az építömester kezébe és elküldötte első hajóskapitányához. A levebben pedig ez volt írva: „Mikor e sorok átadója hozzád érkezik, közd meg és dobd bele a tengerbe“. A hajós-

kapitány jószívű férfiú volt és mikor előlvasta a királyi levelet, nagyon megesett a szíve a szegény építömesteren, mert arcáról látta, hogy ártatlanul sújtotta őt az ítélet. Megmutatta tehát a levelet az építömesternek, aki azonban felemelt fővel, büszkén felelt:

— Én idegenből jöttem ebbe az országra, de szeretem királyomat, aki kegyelmét árasztotta reám és szeretem ennek a földnek fiait, akik testvérül fogadtak. És ha a király úgy akarja, hogy meghaljak, őj meg és dobj a tenger vizébe.

— Én tudom, hogy te ártatlan vagy — felelt a hajóskapitány — és bizonyára eljön az idő, amikor kiderül a te ártatlanságod, de akkor már késő lesz. Én tehát meg akarom menteni az életedet. Öltözz fel evezősnak és maradj itt nálam a hajón. Senki sem fogja tudni, hogy ki vagy.

Az építömester sem fogadott. Mint evezős élt a hajón és bejárta a nagy óceánt és minden partjait. Sokáig bolyongott és a háborgó hullámok között sokszor gondolt régi és új hazájára, a királyra és a gyönyörű palotára, amelyet neki épített. És ilyenkor nagyon fájt, sajgott a szíve...

Hosszú út után a hajó visszatért az kikötőbe és a király eljött, hogy megnéze a hajó kapitányát és legényeit. A hajó kiűzött a királlyal a szabad tengerre és a király vidáman sétált a feldíszített hajó fedelzetén.

Wilhelm Wachtel: Illustráció a Cudovny Granat című mesékönyvből
Wilhelm Wachtel: Illustration zum Märchenbuche Cudovny Granat

Egyszerre csak hangosan felkiáltott. Az újjáról lecsúszott a drágaköves pecsétygyűrű és a tengerbe esett. Nagy zúrvávar támadt. A matrózok gyorsan leeresztették a hálókat a hullámok közé, sűrűtek-forogtak, de a gyűrűt nem találták sehol. Az áruhás építómester pedig ezalatt a hajó egyik rejtett sarkában húzódt meg és kis horoggal halászva a víz fölé hajolt, hogy a király meg ne lássa az arcát. Egyszerre egy kis hal úszott feléje, melynek száijából már messziről valami csodás fény csillogott. Horogjára akadt és kifogta. Mikor közelebből megnézte, látta, hogy a király élvezett gyűrűje az, ami a hal torkából világított. Az építómesternek ekkor okos gondolat villant az agyába.

— Az Úr ime segítségemre jött, igazsággal nem tudtam akkor legyőzni ellenségemet, legyőzöm most furlanggal...

Leszaladt a hajó fenekére, ott magára öltötte régi ruháját, azután beleugrott a tengerbe és a víz alatt úszva, éppen ott kapaszkodott fel a hajóra, ahol a király és kíséroeje, az üvegemester állott. Mikor a király megpillantotta a vízből felbukkanó építómestert, ijedtetlen hátrahökkenett s alig tudott szóhoz jutni. Az építómester pedig megrázta vitzől csepegő ruháját, megállt bátran a király előtt és így szólt:

— Kegyelmes királyom, ne csodálkozz, hogy most élve látsz itt engemet. Én a Levjátánról, a tenger királyától jövök, aki követésgebe küldött hozzád és szavam igazának jeléül ime elküldi neked a te pecsétygyűrűdet, amelyet a tengerbe ejtetél.

A király ámulatból ámulatba esett. Reszkető kezekkel nyúlt a gyűrű után és alig mert hinni a szemének. Az építómester pedig folytatta:

— Tudd meg, őh kegyelmes királyom, hogy minden, ami a földön van, megvan a tengerben is. Ott is vannak hegyek, völgyek, fák és ott is van sokféle nép és az ő uralkodójuk a hatalmas Levjátán király, aki egy modulátával meg tudja remegtetni az egész földkerekséget. Mikor a hajóskapitány a te parancsodra a tengerbe dobott, egy halóriás elnyelt és a Levjátán király elé vitt, aki itélkezik minden fölött, ami a tengerbe esik. Mikor a Levjátán király meghallotta, hogy építómester vagyok, életben hagyott azzal a kikötéssel, hogy építsek neki éppen olyan palotát a tenger fenekén, amilyent neked építtettem a földön. Mert a Levjátán király füléig is eljutott a te palotád híre, őh király. Én megépíttettem neki a palotát, de a Levjátán király ugyanolyan ablakokat is akar, amilyeneket neked a te üvegemestered készített. Elküldött tehát engem hozzád, hogy küldd le neki azonnal az üvegemestert, mert azt akarja, hogy palotája nemcsak a készen legyen. És azt is izeni a Levjátán király, akinek szavát megpecsételi e drágaköves gyűrű, hogyha az üvegemestert nem küldened le neki tüstént, meg fogja rengetni a földet, hogy palotád porrá omlék és egész országod rom és pusztaság leszzen.

Az üvegemester térdre rogyva könyörgött kegyelemért, de a király intett a matrózoknak és azok megragadták a félélemtől megdermedt üvegemestert és bedobták a tengerbe, hogy lemenjen a vizek fenekére, a Levjátán királyhoz...

— Így esett bele a gonosz üvegemester abba a verembe, amelyet ő az építómesternek adott.

Ezekkel a szavakkal fejezte be mindig a kálffói szent rabbi a purimi mesét. Azután komoran hozzátette:

— Ez Hámán és Mordekhai és az egész Purim története. De az Úr el fogja küldeni a hajóskapitányt, aki elviszi az üldözött építómestert régi hazájába, ahol boldogan építhet hatalmas nagy palotákat és senki sem fog rá irigykedni és senki sem fog kovácslóni ellene rágalmakat és hamis, hazug vádakot...

SOMLYÓ ZOLTÁN: MEGBESZÉLÉSEK AZ ISTENNEL

— Egy versciklus második fejezetéhez. —

A képnek, melyen csillog és fénylik az oaj s mit kéjjel alkotott a titokzatos tehetség: aranyos, dús keret kell és cifra, drága máz, hogy higgyenek is néki, hogy megvegyék; hogy tessék.

A drágagyöngy is úgy van, bár szent tűz méhe szülte,

bár századok viharját és titkát csillogtatja: arany kell néki, melyben, mint ágyban fekehtetik, arany kell néki, sárga, a földi vágak atya.

A briliáns, ha fekszik a sáros porba lent, kacagva tovarugják, hiába a keménység. Szegény az emberszem s az embersziv szegény — ahhoz, hogy önmagáért szeressék és megértsek. A szép nő is, ki olcsó perkalba jár led s gyűszűnyi lába ócska bocskorba van csavarva: szíved ürdöge nem lessz sohasem, csak cseléd, meghatva igen, büszkén senkimen néz fel arra. Lásátok jobarátim, im, én is így vagyok! É sorsot kaptam én is a vértől, életemtől. S ha láttátok már arcom, mint elhál hirtelen, egy kiszakított sebet láttatok életemből.

Tudom, hogy kép: művészi alkotás nem vagyok. S a briliánssal össze magam sose téveszttem. És árva életemnek érteke oly kevés, hogy pár koporsószögért én könnyen elereszttem. Én érték nem vagyok, mit földi mérték mér fel, a könnyeim beszélnek sokszor a szám helyett. Egyebet nem érdemlek: dalos, gyenge zsidó, majd, mint földön kis faháncsossal gyízen beszört helyet. De mégis, mégis vannak a szívben bánatok, amelyek úgy gurulnak, miként a drágagyöngyök. S a fájdalom víztől néha megáradok, s ilyenkor férelőkném magam, mint egy göröngyöt. És fáj, hogy nincsen senki, ki szó nélkül megért

körvonalaiából is sejttessem, mennyiben teljes, vagy hiányos a kép, melyet olvasmányaim alapján képzeletben alkottam róla magamnak.

Végre a sziriai pályaudvaron átestünk azon a már Jeruzsálemből ismert kocsisróham-jeleneten is, melyben az ember minden erejére, akaratképessége és az önmagával való szabad rendelkezési jogelvére csődöt mond és amely abból áll, hogy a zsvaijog kocsiáradatból egy szempillantás alatt két brutális alak (nyilván azzal a kiáltással, hogy „*aki bírja, as marja!*”) a szó szoros értelmében felkapja az embert és tákástól együtt egy rozoga fiakerbe dobva a lovak közé csap. E megfélebezhetetlen végzetbe beletörődve, a két repedt sárbányó bánaatosan zörgő duettje között nagy buzgalommal lötyögtünk a város felé.

De még mielőtt a városból valamit is láthattunk volna, egy meglepetésszerűen lecsapó forgószél a

mert az egész csak a zúllott és csúnya utcai énekeslángok, a *strucctollas*, a *hús rósszuszes*, a *hlaवास*, a *gyümölcsös* meg az esti „*fantázia*”-jének kiáltójának nyakérdagasztó rikácsolásából tevődik össze és már ott a házak között megtörik, szárnya nem kaphat, nem jut fel a mennyzorszába, de tán még az örökké mosolygó felhőkig se.

És ebben az utcai zsviagban a limonádés arab éktelen csörömpölése szuverén egyedül. Ősrégi foglalkozása ez Eket fölledt utcáin, mely csak annyiban veszített eredetiségéből, hogy ma már a limonádés edény körül fehér műjedgarabok vigyorognak az intenzív napfényben. De ha karmeli vörösbort árulna, akkor se kellene nagyobb vehemenciával verni a rézlányért mellette. Tehát ebben a tipikusn tarka és zagyva életvásáriban is a *limonádés ember* az, aki a leghangosabb. Egy régi közmondás jut eszünkbe róla, melynek éő szimbolumaként vonul ő

GAZZA I

GAZZA II (GAZZA METZUZA)

kocsiút vastag porszőnyegét fölragadva s azt gomolygó pamutszerű gömbökben fölfelé dobálva, mintha láthatatlan ujjaival egy végtelennek tetsző szürke függőnyt szőtt volna belőle, hogy a régi csodákra leső szemcink elől szégyenlősen eltakarja a lehanyatlott város sivárságait; vagy éppen föl akart talán emelkedni poraiból, multba tekintő vágyakozásunk előtt, hogy egy rövid pillanatra megmutassa régi, varázslatos ábrázatát? Vagy szomori sóhajással kísérve ezt a hatalmas gesztust, talán csak ennyit akart mondani:

— *Ime, ez vagyok!* Semmim sírós már abból, amiről hallottál. Por vagyok, szenny és vásári zsviagás...

Igen, vásári zsviagás, olcsó és csúf vásári zsviagás, mely azonban nem szányal messze, mint a nagyváros eltompuló, méltóságteles morálja,

den szennyyér, zsviajért kárpótol és mindent feledtet a nők sajtáságos bája. Bár ritkán nyílik az európai-nak alkalmá, hogy ezeket a fanatikus gonddal rejtgetett női arcokat leplezetlenül láthassa, de olykor, egy óvatlan pillanathban, szerencsencs lehet a kedves meglepetéshez, nem egyszer éppen olyankor, mikor szobáik ablakából lopva kilennek a járókelőkre. Ilyenkor az az impressziója az embernek, hogy a keleti házak csak arra valók, hogy börtönül szolgáljanak az asszonyoknak. Mert a férfi az utcán tölti el az életét, ott van az üzlete, ott a kávéháza és minden szórakozása. Minden az utcán történik itten, az utca legteljesebb nyilvánosságá, türelme, vagy kíváncsi ellenőrzése mellett. És az idegen számára mindig akad egy fogadatlán prókátor, egy ellenőrző és tiz olyan ráérő suhanc, akik közül egy: *leplezelen homis-*

sággal hazudik, ha felvilágosítást kérsz tőle, a többi kilenc pedig a legkomolyabb ábrásként más és más irányba igaait. S mindig előpattan két olyan cipő-tisztító valahonnan, akik utólagos összepofozkodás ellenében kiénevesítik a cipőjüket azallat a néhány perc alatt, míg egy aranyt váltasz a pénzváltónál. Mert a pénzváltó is ott ül az utcán; az utcán vágják a tűzfát és a pék is ott sűti a kenyeret. És az utcának e zagyva-tarka életéből a nő teljesen ki van tagadva. S miközben összevissza máskálva és nézelődve, arra gondoltam, hogy mennyi színt és melegséget is adna a keleti utca képének a keleti nő, ha kiszabadulna börtönéből és részt vehetne ő is mindenben, ha szabadon járhatna mindenütt — egy nyurga suhanc termett mellett és velem tartva, gyorsan váltogatni kezdte az orrom előtt színes képeslapjait, cigarettáját balra csapva fogai között. Leintettem.

— Hagyj fel minden reménnyel, barátom, — szoltam, midőn láttam, hogy hasztalanul ignorálok. Erre összecsapta lapjait s mint egy átváltozó virtuóz — az utcai kereskedőből hirtelena guidnek egy speciális fajtájként lépett előm, akit a különféle vállalatok, kereskedők és borbélyok bizonyára megfizetnek az idegen fölajtásáért és útbaigazításáért. Közelebb hajolt hozzám s halkán, egy hamisítatlan keleti zsidóhoz illő ravasszággal és szellemességgel kérdezte: — Talán egy elveszett nőt méltóztatik keresni? Parancsolja, hogy segítségére legyek?

— Köszönöm, ne fáradjon, menjen a dolgára — mondtam a fejemet elfordítva.

— Parancsol talán egy étkező-házat, ahol valódi damaszkuszi fogások kaphatók? — szolt újra semmibeveve szigorú, elutasító modoromat.

— Nem kell!

— Valódi damaszkuszi étetek. Az egyetlen ház, ahol mindenki megtalálja kedvenc ételét.

— Hagyjon békében.

— Akkor talán egy borbély-üzletet parancsol, egy pompázó borbély-üzletet, ahol csobogó friss források és apró szökőkutak hűtik a levegőt, ahol a legfinomabb rózsavívet használják, ahol annyi virág, akárcsak egy paradicsomban, ahol tündérek legyeznek az embert és a legüvegesebb legények szolgálgják ki...

— Ettől az embertől ugyan nem fogsz egyikőnyen megszabadulni, az bizonyos, gondoltam magamban.

— Na — szoltam hozzá — nem bánom, vezessen el ahhoz a borbélyhoz.

— Igenis — mondta a mohóság nélkülödulásával — a borbélyhoz, ahol tündérek legyeznek az embert, ahol...

— Jól van, jól van, csak vezessen, ne fecsegjen annyit.

— Igenis, rögtön ott leszünk. Már ott is volnánk és hirtelen egy üzlet felé fordult, melynek tulajdonosa az ajtófeléhez támaszkodva nézett kifelé.

Már ott is volnánk — mondta a fiú és ujjával furcsán feléje bökött a fodrásznak (ami azt jelenthette, hogy: ügye, kéne pasz!) Ugyilátszik, hogy összekaptak valami fölött és most bosszantásul csak mutatta neki a felcsipett kundschaftot), aztán átvágott velem egy a túlsóoldalon lévő fodrászhoz, ahol tényleg sok volt a virág meg a dísznövény és két csövön is bugyogott ez elő forrásvíz, tün-

dérek is voltak a helyiségben, igaz, csakhogy a falra festve, ellenben ezek helyett egy tíz tizenkét esztendősek fekete kormú, de lebilincselően szép szemű arab fiúcska végezte a legyezés hagyományos munkáját. Hosszú kek ing volt rajta, derekán piros sállal összekötve. Két kezében egy-egy ócska, kifeszítve tartott strucc-legyező, ezekkel legyezett buzgón, még pedig fölvaltva, ha a balkeze elfáradt, leeresztette és a jobb legyezővel folytatta. Mintha egy madár vergődött volna előttem, egy repülőni akaró, elejtett madár, mely hol az egyik szárnyával, hol a másikkal próbálkozik. Közben bűvös szépségű, nagy meleg szemével bizakodva mosolygott réám.

— Te, az anyádat szeretném látni, az anyádat! — fakadt ki belőlem magyarául, mire a fiú megállt egy pillanatra és közelebb hajolt hozzám:

— *Szu bitrid?* (parancsolsz valamit?) mondta és rám hebelte a szájában lévő fodormentás cukormassza illatát; mikor ugyanis a jobb kezével folytatta a legyezőt, akkor a balkezével tett a szájába az illatos hlavából, mikor a balal legyezett, akkor meg a jobbal dobott be egy darabot.

— Hess — mondtam, inkább a kellemetlen meleg italnak legyintve, mint neki, mire az egyik szárnyát, illetve a legyezőt vontatottan mozgásba hozta és fejét kedvesen oldalhajtvá, mosolygósan és félhalkan nyújtotta felém:

— *Baksi i-i-i-i-i-i-s?* (ami azt jelentette, hogy: úgye kapok cukorra valót?) és a választ be sem várva, titkon a főnök felé pislantva burgón folytatta

Palesztinai kép

a vergődést legyezőszárnyaival.

Az üstököm egy segéd vette munkába és egy ugrifules icike, de annál arrogánsabb tanonc asz-szisztált neki, hol az egyik oldalon, hol a másik oldalon mutatva és emlékeztetve fontos funkciójára; egyszerre csak lekuporodott a szék mellett és rém vigyorgott, mint a róka a varjú sajtjára, a szeme pedig ezt kérdezte tőlem: *Baksi i-i-i-i-i-i-s?* Orronfricskáltam, erre valaki odébb rúgta onnan, mint egy rongycsomót s lekuporodott a helyére. A vezetóm volt. A mellényzsebemből kidobtam neki néhány metallikot. Meg-

olvasta kétszer, egyik kezéből a másikba, meg vissza, hogy csakugyan annyit, oly keveset adtam-e. Ismét adtam neki két metallikot mire arébb húzódott, de aztán újra leguggolt, évatosan, gyöngéden, mély respektussal bontotta ki a paksamétáját és egy szines damaszkszi látképet tartott az arcom elé; lehunytam szememeit, de ez őt nem alterálta. „Egészen biztosan fölnyitod újra — gondolta —, csak türelem” és tovább mutogatta behunyt szememnek a képeit. Mikor teljesen fölpillantottam, boldog mosoly ömlött el az arcán; éppen a nagy mecset belsejének egy részletét mutatta és nyomban utána egy drúz leányzót, majd újra egy mecsetet és ismét a drúz leányzót, aztán egy utcai életképet és ismét a drúz leányzót... Végre a drúz leányt kikaptam a kezéből és odavetettem neki egy kis piasztert:

— *Challasz, imse!* De most már elég legyen, hord el magadat!

Úgy eltűnt, mint a kámfor, de veszemre. Egy félperc alatt a borbélyüzlet összes alkalmi fohajtóit összeszopolta, akik egyenkint, majd kettesével sompolyogtak be az üzletbe. És ezzel egy komikus és kellemetlen helyzet vette kezdetét, mely a segéd funkciójával véget nem érhetett. Mert tessék csak elképzelni: a lábaimat, illetve a cipőimet egy suhanc

okkupálta; villámgyorsan kente, kefelte mindkettőt, anélkül, hogy megbízást adtam volna neki; a segéd finom rózsavíz-felhőt fújt a fejemre, az inas pedig már a szappanos tálat hozta az államnak; a *bal szememnek* suhanc hamisított régi keleti pénzeket mutatott, majd egy másik structollakkal jött; egy harmadik keleti bélyegeket, egy negyedik képelelapokkal, egy ötödik rózsavízzel, egy hatodik cifra damaszkuks bőrtőlmelekkel, egy hetedik híres mohamedán szentek imaszövegeinek apró utánzatával. Egy nyolcadik fehér selyemkendőcskékkel, melyekbe arabeszkék és Kórán-mondások voltak hímelve, csak a jobb szemem ostromlója volt kitartó. Ennek színes galárisok, hamis nyakláncok, imitált gyöngyök voltak a karjára fűzve és féltérde ereszkedve kínálta példátlan bőbeszédűséggel dicsérve őket külön-külön. De szemem hideg, körömbös maradt. Mikor a gyöngyort mutatta, arra gondoltam, mily ügyes utánzatokat tudnak már csinálni erről is; de nem néztem meg, csak talán épp a szempillám rebbenhetett egy tizedmásodpercnyit. És észrevettem, hihetetlenül éber szemével meglátta és kiolvasta belőle, hogy a gyöngyöngyi kapcsolatosan gondoltam valamit.

— Igen, havadssa, igen, annak, annak a nyakára, akire gondoltál, annak, uram, éppen annak a nyakára való, a drága, szépséges nyakára, oda való, a rubintos kövek mellé, oda, oda...

E pillanatban telepedett a lábaimhoz a harmadik cipőtisztító. Vagy ez a negyedik volt már? Nem tudom. Csak azt tudom, hogy felpattantam a karosszékrol és fölfeltem revolveremmel hadonászva kirontottam az üzletből és a beszappanoszt állammal átfutottam a konkurrenshoz; a felhajtók meg a főnök utánam.

— Egyet se engedjen be!! — szóltam erőlyesen a konkurrenshoz s leültem a tükör elé. — Egyet se! Mert innen is ellutok. Most pedig nyugodtan és zavartalanul fejezzen be, vállassza el a hajamat és borotváljon meg.

Mikor készen volt és fizetni akartam, a szomszéd betolakodott az üzletbe és gesztikulálni kezdett előttem. De anélkül, hogy szóba álltam volna vele, a konkurrenshoz adtam át az egész járandóságot.

— Osztozzanak meg — mondtam röviden és elsiettem. Nem tudom tehát, hogy simán ment-e végbe a dolog közöttük. Nagyon valószínűnek tartom, hogy kihasználták a veszekedésre kínálkozó alkalmat és alaposan hajbakaptak. Talán még most is veszekszenek, ha meg nem haltak.

GUTTMANN MÓR; ZSIDÓ MISZTIKUSOK

Mose Chajim Luzatto (1707 1747).

seni volt és a zseni sorsa lett az övé. Barátaitól meg nem értve s ellenségeitől féltérve, egy tulontúl rövid élet kegyetlen szenvedésin át végre eljutott a halálj. Pihenést nem adva kergették ellenségei és a gyűlölet vasakarátával utolsó rejtékét is felkutaták, hogy per gloriam Dei elégessék. Húsz esztendő korában már pusztulásra ítélte az irigység, huszonöt éves alig volt s mint kiátkozott, szegényen és lerongyolódva jutott olasz hazájából Amsterdamba. És mit ért vele, hogy halálakor imygyen irtak Palesztina papjai szerte mindenfelé, ahol Izrael fiait laktak; sirjaitok nagy szárral, súlyos gyász ért minket, mert nagy tűz pusztított közöttünk, mert Mózeshez hasonlatos nincs többé. Így irtak róla halála után. És életében? Megint a régi jól ismert és bevált módszer: az irigység a hit kámszájába bűjt s a gonoszság az igazság páncélját ölti magára és sikra szállottak a megtorontó, a tévhitiek terjesztője ellen. Pedig bűne csak az volt, hogy nagyobb volt, mint ő, hogy nekik idegen világok is feltárták kapuikat előtte. Szemet többet láttak, mint amennyit ők észrevettek és fülei hangokat hallottak, melyekhez ők sükeket valának. Mert midőn masok tudományukat pénzre váltották, kényelmes titzeletben élve, ő nem állotta lábait járatián utakon feltörni és gyűlölv hallott szavak uralmát, új lelkeket akart a földre hozni: ezért gyűlölték őt. Mert mások oly fiatalon, mint ő, első gyermekalkámaikat aluszszak és tédert hajtva régi tekintélyek előtt, ősi igéket hallgatnak és ő hallgatva lelke parancsára, fellebbentette a titkok hét látyolát, új világok útjait mutatta, melyeket eddig látni nem szabadt: ezért üldözték őt. És mert nagy álmokat merészkedett látni és nagyszerű lendülettel égnék szállva belenezett a titkok műhelyébe és meglátta Őt, az Erőt: ezért meg kiátkozták. De ő túrt, mert ismerte népt, amely ama első nagy Mózesét is majdnem megkövezte és miért e Mózesét nem? Hisz minden Mózesek sorsa egyforma és ő hordozta a zsenik átkát, tartotta hátát a hulló csapások részére, miglen alig negyven esztendővel a múlté lett, hogy aztán annál inkább a jövőé lehessen.

Éz volt élete külső története. Rövid, de a zseninek elég. Mert a zseninél a létezés csak kelet, mely között mozog, de amely mozgási lehetőségeit nem tangálja. A csemetén látjuk megtestesülve azt az igazságot, hogy a szellem nincs kötve térhez és időhöz. Rövid életének alkotása generációk munkájával ér fel és nem esünk elöltségünk bűnébe, ha azt mondjuk róla, hogy szá-

ELŐFIZETŐINKET S OLVASÓINKAT KÉR-
JÜK, hogy az esedékes előfizetési díjakát minél előbb beküldeni saiveskedjenek, hogy a Hábörús Almanachot címükre elküldhessék.

zadokkal előzte meg korát. Szinte univerrális zseni volt, mert ha nem is alkotott minden működés terén maradandót, de mindenütt új utakat mutatott, ami egy zsidó zseninél talán fontosabb, mint az alkotás maga. Költő volt és filozófus, logikus volt és látók. Logika és fantázia, e két ellentétes lelkiértéke benne egyesült és csodás harmóniában működött. Vates volt, látók, a szó legszorosabb értelmében, mert fantáziájával belelátott a dolgok rejtelmeibe és logikájával rendszerbe foglalta a láttakat. Husz esztendővel a filozófia legmélyebb problémáival birkózott és harminccal már egy csodálatos rendszert épített fel, melyben a jövő század legsúlyosabb, legmélyrehatóbb vezérgondolatát posztulálta. Ő volt az első, ki a kabbalát, misztikus köntöséből kivethetővé, szisztematikus filozófiává értékelte az s bár már előtte Mose Cordero is igyekezett a kabbalára rendszert hozni, teljesen és alaposan ez csak neki sikerült. Csodás logikájával, melyről bizonyoság tesz a talmud logikájáról itt munkája és még bámulatremétezőbb rövidséggel „Pitché chochma“, „Tudás kapu“ című munkájában a Luria-kabbala alapján 138 tételben az egész kabbalisztikus filozófiát úgyszólván hiánytalanul adja. És ha előtte még kételkedni lehetett a kabbala filozófiai értékében, Luzatto után minden filozófiai egyenrangúnak kell a kabbalát elismernünk, legalább is ami a rendszerességet és gondolatának a mélységét illeti, mert a Luria-kabbala a Luzatto interpretációjában nem egyéb, mint a fejlődés és kiválasztás elv következetes keresztülvitele. Amivel Darwin száz évvel később a gondolkodás világát felforgatta, azt ez a huszonötéztendő zsidó rabbi az ő páduai magányában mind végig gondolta és leírta. Csak néhány idézettel illusztrálhatjuk Luzatto gondolkodását, de ezekből az egész embert értékelhetjük:

Kezdetben volt az atomok, „olam nekudim“ világa, amelyek rejtett törvény folytán nőttek és fejlődtek a tökéletlenségből a tökéletesség felé, hasonlatosan ahhoz, amidőn a mester egy formátlan tönköt vesz és ebből fokozatos munkával egy szép formát állít elő.

Az atomok világa egy anyag volt, melyben minden különbözőségek bennfoglaltak és így minden, ami lenn és fenn van, egyből van és lényegileg egy, amelyben minden rész egyformán fontos és szükséges. Ez egyben foglaltatik úgy a jó, mint a rossz, mert mindnek végső oka a teremtés egységése, amely Isten egysége.

Az atomok kezdetben a lényesség határozása szerint tökéletlenek voltak és idő adódott nekik a tökéletesülésre, mely a bennök rejlő erő alapján történik. És mert tökéletlenek voltak, pusztulniok kellett. A pusztulás után maradtak tökéletesebbek voltak, de még mindig küzdelem volt a tökéletes és tökéletlen között és mert a kettő együtt volt, pusztulnia kellett, hogy a jó kiválasztódjék. Ez a teremtés rejtett belső törvénye, az

örökös küzdelem a jó és rossz között, melynek alapján a rossz mindjobban kiküszöbölődik és helyébe a tökéletesebb lép, miglen végre elérődik a teljes tökéletesség.

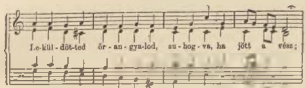
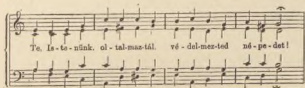
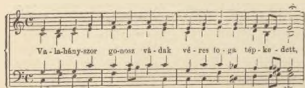
A mondtak a Luzatto-kabbala reprezentatív gondolatai. A fejlődés és szelektio a biológiai értelemben vett jó és rossz közötti küzdelem, melyben a rossz mint a gyengébb élte képtelen, hovatovább eltűnik, hogy helyet adjon a jónak, az életrevalónak, a tökéletesnek. És a világtörténet végső stációja a tökéletesség, a szelektált jó, ami azonban természetes úton fog történni, az anyagban rejlő immanens törvények és erők alapján, amely elvvel a természetudományos gondolkodás legszigorúbb követelményét posztulálta.

E néhány gondolatöredék bizonyoságot tesz lényének egyszerű intuitív érejléről és e kvalitás egy másik szellemi nyilvánulásának is forrása: a költészet. Mert végeredményben a vallás, filozófia és művészet egy forrásból erednek: a fantáziából. Luzattónál mind a három nyilvánul. Vallásfilozófiai világféliglóságát „Meszilász Jesorim“ című népszerűvé vált művében rakta le, mint költő pedig ő volt, aki új életre ébresztette a héber költészetet. Előtte a héber költészet halott volt, a közép- és újkor kimerült néhány gyászvers teremtésében, minekutána halálos csend lőn. Luzattoval ide is új élet költözik, Sámson és Delila, Migdal Öz és Lajzarim tehát nagyobb drámai beszélyeivel, melyek, bár a kor már messze van, amelyben íródtak, mégis élvezhetők. Minden munkájában egyszerű stiluskesztségének adja bizonyítékát, amelyről különben fényes tanúságot tesznek zsoltárai és „Zohar tinjana“. Második Zohár című munkái, melyek megtévesztésig hű utánzásai az eredetieknek. Így néze Luzatot, látjuk csak lényének harmonikus voltát, mely még sokak többet adhatott volna népének, ha nem érte volna utól nagy költő-filozófus elődjének sorsa. Ot is, mint Jehuda Halevyt, midőn vágyainak célját elérte és Palesztinába ért, feleségével és gyermekeivel együtt elragadta a halál. Vele a szefárd zsidóság, mely évszázadokon át vezető szerepet vitt a zsidóságban, letűnt a szinpadról. A szefárd zsidóságban felhalmozott nagy energiák lassan kimerültek és a szellemi élet menthetetlenül pusztulásnak indult volna, ha a természet utódról nem gondoskodik. Ez az utód a fiatal, eddig kevés szerepet játszott keleti askanaz zsidóság volt, mely hivatva volt az örököt átvenni. Luzattival majdnem egyidőben lépett fel a keleti zsidóság körében egy nagyszerű egyéniség, ki életével és gondolataival a zsidó nép egyik legnagyobb és kihatásaitban legfontosabb szellemi mozgalmat indította meg. E férfi Israel Balsem volt, a chaszidizmus megalapítója, kinek életéről és működéséről legközelebb szólunk.

¹ L. Patai József: Héber költők I. kötet 51. és 334. l.

PATAI JÓZSEF: PURIM

Templomi ének

2. Hány-szor borult el fölöttünk
Fenyegetőn már az ég!
Szédítő, mély örvények közt,
Hány-szor hittük: Itt a vég!
Hozsád, Urunk, jóságkodtunk,
S meghallgatád hó imánk!
Ó légy áldott, ki mindenkor
Keggyel tekintesz miránk!
3. Hálát regeb néked ajukunk,
Hála néked, Istenünk,
Aki küldesz segítséget,
Ha vihar kél ellenünk,
Bizunk, bizunk jóságodban,
Bármily veszély várná ránk, --
Megmentesz te minket mindig,
Irgalmadban jó atyánk!

FÉLTŐN ŐRZI A TENGER

Jakob Steinberg -

Féltőn őrzi a tenger kincseit,
Mélyen, mélyen méhében rejt el,
Féltőn őrzi a szív szép álmait,
Mélyen, mélyen elrejtí sok kebel.

Sokszor kivét a tenger gyöngyökét,
Midőn mélységet vihar veri fel,
Sokszor kitar a szív szép álmokat,
Midőn vihar játszik mélységivel.

(Patai ford.)

AVIGDOR FEUERSTEIN: TÚZCSOVÁK FENYÉBEN

Északi harcétér.

Jordán Ernőnek.

EGY ÁLDOTT, ŐSZI REGGEL . . .

Berger bácsi kora hajnalban a hadnagy
— Herr Leutnant ich bitte gehor-

samst, ma én szeretnék főrposztot
állni a drót előtt.

— Maga akar állni posztot? Hát jó,
menjen maga.

És Berger bácsi fogta a cőkmeékját és kiment
a drótsóvényhez. A főrposzt kötelessége: éles
szemmel figyelni a drótsóvényen túl levő terepet
és a legkisebb mozdulatot jelenteni. Berger bácsi
lekuporodott a kis gödrébe és figyelt . . .

Az éjjel nyugodtan aludtunk. Teljes nyugalom
az egész vonalon. Reggel, ahogy felébredtünk,
gyönyörű, lilás napsugár csillámlott az őszi köd-
ben . . . Az ég lefelé úsztatta apró, könnyű,
fehér felhőit, a föld engedni kezdett és a végtelen
mező felborzolta alvó, letiport pázsitját és láradt
mosollyal furdott a kegyes, őszi verőfényben . . .

Mi, akik bent voltunk a fedezékben, önkény-
telenül is kineztünk a lőrésen. Az egész táj bekés
mosollyal párolgott, a drótsóvény csillogni kez-
dett és szeretettel túrta a rajta végig sorakozó
madársereget.

Egyszerre jön a Berger bácsi és jelenti:

— A muszka kijött és dolgozik a saját drót-
sóvényén.

— Ne bántuk — szölt a hadnagy úr — hadd
dolgozzék . . . Szép idő van . . . A mieink is ki
fognak menni mindjárt egy kicsit dolgozni . . .

Berger bácsi mosolygott egyet és ment vissza
a helyére.

A nap folyton ragyogóbb és melegebb lett. A
kód teljesen elszórt, a levegő először csak nyu-
godt melegséget árasztott, majd délibábos és álom-
szerű nyári remegéssel hullámzott végig az ezer
színen pompázó őszi mezőn.

Némán, meghűvölt öntudatlansággal ültünk és
sütkéreztünk a drága, szerető napfényben. Köz-
ben láttuk, a muszka drótsóvény mellett ember-
alakok mozgolódnak. Először egyenként, majd
többen is kimerészkedtek . . . A közös Nap szer-
tete, bátorító hatása ez — jegyeztük meg egy-
másközt.

Egyszer azt vesszük észre, hogy Berger bácsi
integ a muszkanak. Összemosolyogtunk. Berger
bácsinak jókedve van. Végre nem látik ő sem.
És Berger bácsi megint átinteg. Vajjon mit
akar? . . . És — ni-ni: a muszka visszainteg
neki. Berger bácsi a drótsóvényhez megy és két
knyökével rátámaszkodik. És megint integet a
muszkanak: jöjjen. Nézzük, hát egy muszka
közeledik. Berger bácsi le is teszi a fegyvert és
úgy várja a vendéget. Az pedig most már égé-

szen bátran jön. A drótsóvény előtt megáll. A drótsóvény csak egy szál hálóból áll és Berger bácsi kezét nyújt a vendégének.

— Berger bácsi rosszban tőri a fejét — jegyzi meg egyik közlőnk.

— Nem a, unatkozik.

Majd meglátjuk. Berger bácsi beszélget a muszkával. Nem hallani, hogy mit, de gesztusaiból kivesszük, hogy élénk társalgás folyik közte és a muszka között. Berger bácsi megint nyújtja a kezét... Ez már valami garanciafele, valami becsületbeli ígérlet... A muszka elfogadólág belevágja a tenyerét, aztán megfordul és visszamegy.

Berger bácsi pedig a drótsóvényre támaszkodva tovább áll és vár. Egy perc múlva látjuk a muszka megint jön. A kezében valami batyu-féle. Berger bácsi tán átcsalta mihozánk?... De nem. Berger bácsi átveszi a kis batyut és kivessz belőle valamit. Hogy mit, azt alig látjuk. Valami kendőfélét. Aztán a vállára veszi. A muszka pedig közben visszaönt és hívja a társait. Először átjön egy, szintén kis batyu a kezében. Ő is keztefogg Berger bácsival. Aztán a többi is kezd szállingózni utána... Ugyanúgy, mint az első: kis batyu a kezükben, amit aztán Berger bácsi módjára kinyitnak, kivessznek belőle valami kendőfélét és a vállukra vetik.

Főhadnagynom mosolygva, de égő kíváncsisággal nézi az egész dolgot, aztán szól:

— Berger bácsi átcsalja az egész muszka sereget, aztán lehasal és idekél! Majd egy salvenért... Nagy kópé az öreg... De hányan lehetnek már? — kérdi tovább.

— Nem főhadnagy úr. Berger bácsi nem olyan nagy stratégia... Vagy tizen lehetnek...

Atolvasuk, hát kilencen vannak. Berger bácsi a tizedik...

Egy perc múlva mind kendőbe boritva állanak és hajlonganak...

— Ezek imádkoznak!... — szól a főhadnagynom. már enyhébb véleménnyel lévén a Berger bácsiról...

És tényleg: pár perc múlva az egész társaság egyetlen, monoton mormogásba tört ki, amely mormogásból csak a Berger bácsi hangja vált ki itt-ott különös, szép kacskaringós énekléssel... A társaság mind hangosabbá vált és nem törődve az egész környezettel, a két fronttal, a mindkét oldalról meredező puskacsövekkel, a mundérral és a világháborúval — úgy imádkozott, mintha valami meghitt, hosszúgyertyás templomban lenne...

— Hallatlan, hallatlan... — szól a főhadnagynom csodálkozva — gennyi mérészség...

— Kedvem volna egy durranással széjjel-rebbenteni a társaságot — szól valaki tréfásan.

Főhadnagynom a legkomolyabban megbotránkozott a rossz tréfán.

— Nem kell bántani! — szól leddőleg és mosolygva nézte, nézte a semmivel nem törődő, most már egészen hangosan éneklő társaságot...

A napsugár tovább aranyozott, a fűszálak tetején megolvadt dér pedig harmattá változott és ezer színben csillogtatta a végtelen terepet...

A drótsóvényen ülő kis madarak pedig borzongva, csicseregve fürödtek a verőfényben...

Negyedóra múlva Berger bácsi és a muszkák levetették a kendőjüket vállaikról, összerakták, visszahelyezték a kis zacskójukba. Berger bácsi pedig belenyúlt a hátizsákjába s kivett egy palackot és végigkínálta vele az egész társaságot...

A társaság végigkóstolhatta a palack tartalmát, aztán kezét szorították Berger bácsival és eltávoztak.

Berger bácsi pedig összecsomagolt, aztán vállára vette a fegyvert és éles szemmel tovább figyelte az előtte levő terepet...

Mikor letélt a szolgálati ideje, felváltották. Főhadnagynom magához hívatta.

— Mondja csak maga, Berger, kiért imádkoztak maguk olyan buzgón? A cártér?

— Imádkoztek érte a patur! — szölt Berger bácsi — egy szegény zsidó fiatalember van ott, akinek Jahrzeitje van, tetszik tudni főhadnagy úr: épp ma egy éve, hogy szegény szülei meghaltak, hát ilyenkor tisz ember kell az imához, de mivel nem volt ott csak kilenc hitsorsos, hát én voltam a tizedik... Ilyenkor egy kis áldomás is járja, tetszik tudni, hát adtam egy kis innivalót is... Neki nem volt szegénynek...

— Jó, jó, de miért nem ment maga át öhozójuk? Hiszen maga csak egy...

Berger bácsi kiegyenesedett:

— Főhadnagy úrnak allasson jelentem, csak nem hagyhatom ott a főposztot!...

PETERDI ANDOR: AZ ÉN ÉLETEM...

*Az én életem nem csak az enyém,
Részét kap e földön abból sok szegény,
S ha föl nem dulja orkán, jégverés,
Lelkem humuszán dúsabb a vetés.
Soká műveltem, hogy termő legyen,
Italom könny volt, bú a kengerem,
S ha ébren lél sok óst virradat,
Ígétek titokkaatos, bölcs seavak
És megszállteti sok dal, költemény:
Az én életem nem csak az enyém.*

*A más kínjával kínoztam magam,
A más gondjárt saárkúlt a hajam,
S alig déle a nap fejem felett,
Jönnek a fagyos éssaki szelek,
Alig egy csók, egy tavasz, egy virág,
S kapom a távozók bucsúfiát,
Fiatalságom! te bús, sengő madár,
Most még dalolj, harsogjon a hátár,
Dagy sirjon leltem könnyes énekén:*

Az én életem nem csak az enyém...

FABÓ BERTALÁN: A RÉGI PESTRŐL ÉS ZSIDAIRÓL

II.

 hogy az óbudai és másünnét való zsidók Pestre beszármaznak, már mindjárt nagykereskedők, nagybankárok és nagy stilben dolgoznak. Mi okozta ezt? talán Pestnek központi helyzete a terményekkel bővelkedő hazában és mindenesetre a felszabadult zsidó üzleti ambíció egymást szerencsésen kiegészítették. Alig két-három évtized és a vezető zsidó nagykereskedőknek, bankároknak már nagyszerű (a korhoz képest) emeletes házaik vannak a Dunasoron (a hajóhidra nézve), meg a vásártéren (a mai Erzsébet-tér). Wodianer Rudolfnak, Wodianer Sámuelnek és Ullmannak a házaít már Vasquez gróf képekben közli mint Pestnek nevezetességét. Híres patricius-familiák, ágakra is szakadtak; a Wodianerek közül származott Magyarország legnagyobb bankárja, az öreg Wodianer báró, teli humorról és jószívű adomával; fia nemrég halt meg magtalanul, hagyván unokahugaira 80 millió koronákat. Van aztán két nemesi ág is, akik zsidók maradtak. Az Ullmannokból vált ki a Sztányiak nemesi családja (az ős Hontban már 1840-ben táblabiroskodott), valamint az erényi és baranyavári Ullmannok. A Copélyek (a báró Harkányiak, a most is zsidó Copélyek és a Karsaiak ősei) akkor már javában tollasodtak.

Üzlet és pénzforgatás azelőtt se volt a zsidóktól idegen; de legfeltűnőbb hamari beleszabadulásuk a zsurnalisztikába. És egész Ausztria és Magyar-

Ullmannj háza a dunaparti kiráti révén.
Das von Ullmannsche Haus am Donau - Anlaufplatz.

Vasquez gróf - Budapest 1846. 1837.

ország zsurnalisztái között csakhamar első helyre került fel a lovasberényi zsidó gyerek: Moritz Saphir. Ha zsurnaliszta-tehetséget emlegettek, őt emlegethették és méltán; ha a zsurnaliszta-könyvelmüségét és jellemhiányt emlegettek, akkor is idézhették őt bátran és meg inkább méltán!

Mindennek dacára, amit tett és ami érte, zsidó multját, származását nem restelte, ámbarot feneketlen húsága — ez is zsurnaliszta jellemvonás — 1828-ban Münchenben megtántorította és átadta a Rubikonon. Pesti időzése alatt még jó zsidó a pozsonyi Szofer-tanítványoknak kitűnő zsidó

Wodianer Rudolf háza a duna mellett.
Das Rudolph Wodianersche Haus an der

Vasquez gróf - Budapest 1846. 1837.

Wodianer Sámuel háza.
Das Samuel Wodianersche Haus

Vasquez gróf - Budapest 1846. 1837.

tudásával és héber ismereteivel. Mikor 1820-ban Ferenc császár negyedik és utolsó feleségével Karolina Augustával Pesten jár, a zsidók ünnepi üdvözlő iratát ő írja kitünően német-séggel és — héber-séggel („Feier des Empfanges Ihrer Majestät... Pest, 1820“). Nemsokára kiadja költeményeit (Poetische Erstlinge 1821) és Festetich grólnak segít a „Pannonia“ és „Iris“ című pesti német folyóiratok szerkesztésében; ezek érzégszerű limonádéjában ő képviselte a humort, szatírákat a valóság megfigyelését. Persze a cenzúra ezt is nagyon megvigyázta és megnyírálta. A zsidó gyerek, akit a lovasserényi Cziráky-kastély parkjából ostrompápsókkal kergettek ki a grófi kertész: „Eredj, zsidó, eredj a pokolba!“ (Saphir mondja el a visszaemlékezésében) most már magnások társaságában is megállta helyét Pesten is, Bécsben is. Viszont, hogy hirtorsósainak is szerezzen gaudiomot, zsidó zsargonban ír egy „Falsche Catalani“ paródiát, amely kéziratban a pesti zsidó familiárnak mint Puriemspiel kézről kézre jár.

Ennek a fényes tehetségű embernek az volt a baja, hogy magát is, tehetségét is felaprózta, szeretvén jól élni, mindig aprópénzre váltotta fel és kiszolgálta azt, aki jól megfizette — tehát leggyakrabban Metternich híres abszolút kormányát. Játékos szavú — legtöbbször szójátékos — író volt, nem volt elég elmélyedése és szomorúságra való képessége, hogy igazán humorista is lehessen. Mindig megfigyelték — és mindig szidták. 1840 körül br. Petrichevich, Horváth Lázár Bécsben otthonában felkeresi;

(„Levelek Emiliához“ Pest, 1842) imponál neki, hogy Saphir fész-

l

Ő Felesége látogatása az őbudai Goldberger-gyárban 1857-ben (Winter szünetnapról) Besuch seiner Majestät in der Fabrik Goldberger Altfen 1857.

honfiktársait szokása szerint úgyesen és szemtelennül; mikor ugyanis a híres szeressen tragikus, Ira Aldridge kis fiának az entusiasta magyarok kis magyar ruhát csináltaknak, Saphir felkiált: Ezek a javithalán magyarok! most már magyar szeressen is csináltak maguknak!*

Klein (Kifényi) Hermann és Rosenthal pesti kollégái voltak a zsurnalisztikában; előbbi a „Der Ungar“ című képes folyóiratot szerkesztette; utóbbi a „Spiegel“ címűt segített kiadni. Kifényi volt az ügyes és agilis; szerződtette Barabást és Tyrolert a műmellekletekre és ügyis íggyezett a magyar folyóiratok elevenességét — amennyire egy kinosan „gutgesinnt“ folyóiratnak lehetett — legalább megközelíteni. Több ízben a zsidóságot is aposztrofálja a magyar nyelv tanulására. Az „Israelitischer Handelsstand“ — mert már ilyen is volt t. i. egy páholyt abonnált a Nemzeti Szin-

telenül beszél az angol, francia, német és olasz nyelvet, de — teszi hozzá — „valamennyit kissé fiának sajátjáság accentu-sával“ (azt hisszük, ez inkább a bécsi lerchenfeldi accentus lehetett). 1849 után egyszer csodásan felébred benne szülőföldének szeretete és imádata és a „Grenzboten“-ban egy csodás beszéget rhapsódiát íntezett a szerencsétlen legyőzött országhoz és nemzethez. (Magyarul a „Hölygfutár“ hozta.) Ez a merész szó akkor Bécsben szinte merész tett volt. Költőileg is ritkán emelkedett Saphir így magasra. De hajh! a költői koncentráció és elmélyedés nem tartott nála sokáig és három évre rá már csipkedi

Saphir Mórész (Dr. Ledeser Sándor gyűjteményéből)

Saphir Mórész (Dr. Ledeser Sándor gyűjteményéből)

házbán „im Interesse der unter ihren Glaubensgenossen zu befördern der vaterländischen Sprache“; Cahen elnök indítványozta; Kilenyi hozzáteszi: Mőge diese Nation das Vaterland, die Mutter-sprache, als ihr höchstes Gut erkennend (ó t. i. miskolci volt, hát neki magyar volt az anyanyelve) durch ähnliche Unternehmungen sich immer mehr dem allgemeinen Nationalinteresse sich anschliessen suchen“. Ezek az emberek — szinte zsrnalista vonás — ha kellett, már akkor! „szesz ponem“ ek is tudtak lenni és sokszor még fenyegetésektől sem hagyták magukat letorkolni véleményük nyilvánításában. Amit Szőgyén-Marich emlékirataiban felhoz, hogy akadt, aki zsidó befolyásra és nyugtalankodásra vitte vissza a pesti forradalmat; az természetesen komolyan szóba se kerülhet; de a közvéleményre már hatottak — sokszor magyar tollal is.

SZILÁGYI SÁNDOR: JEREMIÁDOK

I.

Ez a vergődés, bú és ez a láz
Csak sajjó vad gyötrelmeket halász.

A sok titók mezőn, légben, tavon
Leigaz, elbűsít és sirba von.

A zsongó fény, mely fölrepül, lemegy,
Zenével győtri zsidbádt fülemet. —

Ereimben átok és kin ered,
Hogy csak nézem a suta színteret.

Hogy nem lehetek se gyökér se gát:
Elborulnak nyugózó éjszakák.

Hogy tünődöm csak — míg bűn s kín dagad —
A vágató életlen hallgatag.

II.

Valami vonz, ami magos s örök,
Szárnyakat értek, szárnyakat,
De kezemen csikorgó lánc csörög.

Szemem a csillagkoszorúba lát;
Üdv árnya a szemem alatt,
S galádul hordom életem sarát.

Melodiák gördülnek lelkeimen,
Csodaszépek, felragadók,
De fanyaran rímekbe elkenem.

A igazi valóm hívó s nomád.
Másik tusákba lankadott,
S vakon verdesi vágyai nyomát.

Fájó változatok — fájó s haránt...
Am menekülőm nem lehet:
Látatlan kéz keményen visszaránt.

DR. HAJDÚ MIKLÓS: ÚJ KULTURMUNKA

A MAGYAR ZSIDÓ IRODALOMRÓL ÉS KÖNYVKIADÁSRÓL

HSzent István-Társulat kiadásában a múlt hónapban *tizenkilenc könyv* jelent meg.

Az Elet könyvkiadóvállalat *tíz újabb kötettel* gyarapította a keresztény írók sorozatát.

A Szent István-Társulat megszervezte a maga kebelében a Szent István Akadémiát.

Ezek a tenyek. Amik sokat, nagyon sokat mondanak. És egyebek közt azt is, hogy talán szabad zsidó irányú irodalommal is törődni. Elvégre, aki a kultúrának valamely parcelláját munkálja és ezt lelke legigazabb hite és inspiráltsága szerint cselekszi, az művész, tudós, író marad, ha e parcella a zsidóság élete is.

Ha a Múlt és Jövő köteteit lapozom, ragyogó bizonyosság látom, hogy írók és költők lelkeik, emlékeik és érzéseik tiszta ihlettségével gazdagítják a tudás és irás imádatos kultuszában konzerválódott zsidóság irodalmát. Zengő magyar a nyelvük, magyar a gondolkodásuk, magyar a fantáziájuk, a látásuk, a haladott idő haladásával való egyességük, magyar prózájuk színe és zamatja, magyar a verseik tüze és lendülete, ha mondanivalóik gyökérszalai a zsidó vallás televényéből is táplálkoznak. *Ez a magyar-zsidó irodalom.* (Vagy ahogy Kármán professor inkább szerette, a zsidó-magyar irodalom.) Él, erős, virágzik ez a magyar-zsidó irodalom.

Es mégis azt kell mondanom, hogy magyar-zsidó irodalom *nincsen*. Van, de nincsen! A leg-szomorúbb paradoxonok egyike. Amilyen bűszke és önértetes örömmel látjuk írók és költők vallásos irányú munkásságát, éppen olyan fájdalmas, hogy e sok szép, nemes, megkapó és jószándékú zsidó igyekvés élete tulajdonképen tisztavirágélet. Mert költő és író megvárhatja a maga zsidó témáját, a felekezeti sajtó a maga időszaki nyilvánosságával megadja számára az egyik számtól a másik szágim terjedő életet, aztán, — hát bizony aztán nincs tovább. Nincs. Vége.

Rendjén van ez? Tessék csak szétnézni: mi történik az irodalmi területen egyetemes területén és hogy áll a dolog a zsidó irodalomra külföldi fejlődésének méltán irigyelt pozíciójában. Németországban, Oroszországban, Amerikában, Hollandiában, Angolországban, ahogy az egyetemes irodalom minden reszortjának már nálunk is megvannak a kiadói, éppen úgy a zsidó irodalomnak is megvannak a maguk dolgos, buzgó, okos és praktikus kiadóvállalatai. Nálunk bezeg ritka szerencse, valósággal meglepetés, ha zsidó író a maga zsidótárgyú munkájához kiadót kap. Magyar könyvkiadóvállalat nem mer hozzányúlni zsidó könyvhöz. Fel, *kéngelmellen* neki az ügy. Azt mondja: ez zsidó belmiszál! Ez a felekezet

dolga! A közönség meg csak azt veszi, amit ki-
nálnak neki, így hát *nem is tud* magyar-zsidó
irodalomról.

Igy van ez ugyanakkor, amikor teszem a Szent
István-Társulat (ami alapjában könyvkiadó-
és könyvterjesztő-vállalat) már Szent István Akadé-
miát is terem. És decemberben 19, mondó: *tizen-
kilenc* új könyvvel gyarapította a maga kiadá-
nyait. Van ezek közt naptár, apologetika, háborús
könyv, ütleírás, ifjúsági irat, regény, elbeszélés,
szindarab, népirat, minden, minden, ami a tár-
sulat célját a betű ellenállhatatlan erejével szol-
gálja. És ez még nem is minden. Könyveket ad
ki ugyancsak a Katolikus Népszövetség, köny-
veket adnak ki az Elet, a kongregációk, a püs-
pökök, a Szent László-Társulat és még sok
más felekezeti egyesület. A protestánsok szintegy
példás buzgósággal dolgoznak e téren. Debrecen,
Kassa, Sárospatak, Erdély könyvsajtói régi, szép,
primitív betűkkel a magyar elme legszebb pro-
testáns emlékeit konzerválták a magyar kultúrának.

Es a magyar-zsidó irodalom? Egy nagy, érté-
kes kultúrtermelés színe-virága fonyad a feledésbe,
hull a semmiségbe. Kárára, anyagi és erkölcsi
kárára az írónak, de kárára elsősorban a magyar
zsidóságnak. Hiszen minduntalan halljuk tanítóktól
és papoktól, hogy nincs támogatója, segítőtje
az iskola vallásoktatásának. Látjuk, miként viszi
az élet mind messzibbre zsidó tradíciótól, tudástól,
vallásos érzéstől az otthonat, a családot, felnőttest
és fiatalat. Mindennek: a vallásoktatás támogatá-
sának, az otthon zsidó ételtel való megeleveníté-
sének ügyebár biztos, becses és szép remédiuma
a zsidószelemű könyv? A zsidó könyv, ami kéz-
írásban van, de valóságban nincs.

Hogy kiknek a hibájából nincs, erről is kellene
beszélni. Hogy *legyen végre*: erről kell azonban
előbb tenni. Aki szenttelen közömbösséggel nézi
értekek elérhetetlenségét, az bünt követ el min-
denkor. De sokszorozva súlyosabb és mulasztás
ma, amikor buzgósággal, leleménnyel kell minden
értéket teremtő munkában fruktifikálni. Az a hit-
tem, hogy megteremtjük majd mégis a magyar-
zsidó irodalom rezenszánsát: a magyar nyelvű,
magyar szellemű, zsidó értékeket reueláló, zsidó
eszményt megjelenítő magyar könyvet. Nem hív-
ságos reménykedés, de cselekvésre kész elhatározás
mondatja ezt vélem.

A Magyar Zsidó Könyvkiadó Társaság valósitja
meg minde szándékot. Meg fogjuk találni már
a mai viszonyok között is a lehetőséget, hogy
tetté váltsuk akaratunkat. Lesz, lesz valamikor
béke is. És ami bennünk égő vágyakozás, izzó
reménykedés, imádság és óhaj: mindez az érzés
és lelki jelenség, az államélet alkotómunkásaiban,
a kultúr világ teremtő agycentrumaiban már most
tárgyasabb valami, már most objektívebb erő.
Hatásukban látjuk ezt. Itt is, ott is folyik a nagy
feltározás, aktív értékek fölbecsüése, alapos és
szigorú mustrálás azzal a megkapó pacifista cél-

zattal, hogy lássuk: mire vagyunk képesek munka-
birásban, mekkora a teljesítő készségünk, mi-
képen tudjuk megteremteni romok halmazát az
új kor világát. A Magyar Zsidó Könyvkiadó-
Társaság ennek az új világnak kultúr világosságait
fogja gyarapítani.

Lapzártakor kaptuk e cikket és azt hisz-
szük, publicisztikai köteleességünk, hogy
illusztris munkatársunk e felszólalásának
késedelem nélkül helyt adjunk. Úgy véljük,
dr. Hajdu Miklós lelkes cikkének argumen-
tációja mindenkit meggyőzhet arról, hogy
egy létesítendő zsidó könyvtár hézagpótló
feladatot fog teljesíteni a magyar zsidóság
kebelében. Magyar zsidó könyvek szüksé-
gességét és ezzel kapcsolatban magyar
zsidó könyvkiadóvállalat hiányát rég érzik
a magyar zsidóság legjobbjai. Maga dr.
Hajdu Miklós *évek óta lelkesített és agitált
minden zsidó gyülekezet fórumán* a nagy
misszióra hivatott eszme sürgős megvaló-
sítása mellett.

A magyar zsidóság lelkes helyesléssel
fog találkozni, ha kitünő munkatársunk
folyamatban levő kultúr munkáját szeretettel
és szívbéli örömmel üdvözöljük. Annál
is inkább, mert magunk is rég foglal-
kozunk a zsidó könyvkiadás eszméjével
és már az *Omke tavalyi közgyűlésén* dr.
Hevesi Simon bejelentette, amint *ez a Mult
és Jövő 1915. évi júntusi számában is olvas-
ható volt*, hogy azok a nagyobb önálló
munkák, amelyek folyóiratunk hasábjain
a magyar-zsidó irodalmat gazdagították, egy
alapítandó „Mult és Jövő-könyvtár“-ban
fognak méltó helyet találni.

A *Mult és Jövő-könyvtár* a megvalósulás
stádiumában van és csak a háborús viszo-
nyok késleltetik a megindulását. Ez azon-
ban nem érintheti azon való örömmünket,
hogy dr. Hajdu Miklósnak sajtóban és
gyűléseken sokszorosan megalapozott gon-
dolata a háború súlyos viszonyai közepette
is tetté válik. Sőt azon leszünk, hogy a
Magyar Zsidó Könyvkiadó Társaság mun-
kájába bekapcsolódjék a rég tervezett
Mult és Jövő-Könyvtár kiadványosozata
is, hogy a két zsidó kulturális intézmény
egymást méltóképpen kiegészíthesse.

Természetesen nem az a cél, hogy a Mult és Jövő közleményeit külön könyvben is kiadjuk. Hiszen a Mult és Jövő abban a kiváltságos helyzetben van, hogy füzeteit olvasóink összegyűjtik és bekötetik, minden évfolyamból egy-egy hatalmas díszművet nyerve. Igyekezni fogunk mindenestre, hogy az itt felhalmozott irodalmi és művészeti értékeket részben, tárgyak szerint osztályozva, olcsó és izléses könyvek alakjában minél szélesebb rétegeknek hozzáférhetővé tegyük. Főcélunk azonban az lesz — amint ezt dr. Hevesi Simon is annak idején kifejtette —, hogy teljesen önálló műveket adjunk a magyar zsidóság kezébe. A legkiválóbb magyar és külföldi írók és tudósok tollából származó, magas nívón álló műveket, amelyek közelebb hozzák a magyar zsidósághoz a zsidóság történetét, eszméit, etikáját, a régi és az új zsidó literatúrát és a zsidó kultúrával átitott zsidó élet múltját és jövőjét.

A Mult és Jövő szerkesztősége.

Köszönettel tartozom a *Mult és Jövő*nek, hogy megjelenésének utolsó napján, szinte lapzária után (külön ívet illetve e számba) teret ad koncepciómnak. Nem várhattam az ügyel a jövő számbig. Miért a kénszerű stéttség? ezt magyarázva, személyes kérdésem kell a Magyar Zsidó Könyvkiadó Társaság közügyétől elhatárolva néhány kínos igazságot elmondanom.

Új kultúrmunkánkat ismertető cikkemet három hete írtam. Tanom erre, aki olvasta, akinek nagyon tetszett, aki áradozva magasztalta! *Szabolcsi Lajos doktor*. És most, február 27-ikén ugyancsak Szabolcsi doktor úr az Egyenlőségben bekonferál egy egyenlőségi könyvkiadóvállalatot. Programja és céljai egyeznek az enyémel. Az ügy szempontjából örvendetes minden nemes verseny. Én leg-
alább így érzem.

Más sorra tartozik, hogy *Szabolcsi Lajos doktor*, az Egyenlőség szerkesztője, mitűn csak egy hete még, nagyon-nagyon kért, hogy *hallgassak* a tervemről, zinfan-
kodott: *ne menjék még vele a nyilvánosság elé*, — nosza, gyorsan „*megelőzött!*” és kirukkolt a maga honmentől vállalkozásával. Üdvözlöm, sok sikert kívánok neki. Én nem vagyok a monopólium szerelése. Nekem nem Kammergutom a magyar zsidóság. A zsidó könyvkiadás nem kizár-
lagossági ügy. Foglalkozott az eszémel a Tanítóegyesület, Ujvári Péter (mint a Szombat szerkesztője), a Zsidó Szemle és elhíszem, talán Szabolcsi Lajos is. De hogy Szabolcsi Lajos éppen a héten állt elő prospektusával, ennek története van.

Fiatal barátom cikket kér tőlem, telefonál: mért nem írok már? Végül (bocsánat, hogy dátumokkal fázasz-

tom az olvasót —) 1916 február 6-ikán írtam neki a magyar zsidó könyvkiadóvállalatról, amit meg kell csinálni. „*Cselekvésre kész elhatározás mondálja ezt velem!*” — így íjeztem be cikkemet. Írásom megnyerte szerkesztő-kollégám tetszését. Nem volt előtte új a dolog, hiszen sokat és sokszor beszéltem vele ideámról. Másnap már kérése volt. „Engedd meg, kérek (ezt február 7-ikén mondta —), hogy a *Jövő* héten a Zsidófilm-akciómba csatlajom be kitűnő cikketed.” Rendben. Nem igazott az ügy. Február 17-ikén, mitűn előbb kétszer kért tőlem találkoztó, meglátogattó a derék barát és új instanciával áll elő. „Engedd meg, kérek, hogy négy hét múlva közöljem a cikket.”

Itt kezdődik a furcsa igazmondások és nagyvmondások patológiája. Az újabb misztikus halasztgatás oka iránt érdeklődvén, ezt a választ kaplam:

„ - Velem (már mlát Sz. L. dr.-ral) nagypénzű urak tárgyalnak egy könyvkiadóvállalat ügyében és tegnap óta már együtt van 250,000 korona (mond: kétszázötvenezer korona). Az új részvénylajárságának én vagyok a vezetője. A részvénylajárság nagy üzleti érdeket kívánják, hogy az ügy ne kerüljön még nyilvánosságra. Cikkedet tehát nagyon szeretném a részvénylajárság programjába beleszatlalni.”

Ezt aztán már *keréken, hirtán, érthető fölindulással megladtam*. „Nekem, mondottam, nem kell az állítólagos 250,000 koronás vállalat és semmi kedvem hozzá, hogy ennek prospektusává szegődjem. Megcsinálom én a magamét! Cikkem közlését nem engedem az Egyenlőségben!” Visszakövettem, vissza is vettem a cikket.

Néhány nap múlva megint más notát íj új barátom. Huszadikára találkoztó kér tőlem „*neutrális helyre!*” és itt sok-sok elfennondás, önfokolat után újra jótudatolma apellálva zímánkodik, hogy *ne hozsam még nyilvánosságra cikkemet*. Mert ha propagálom az ügyet, az nagy-nagy üzleti kára neki. Ahogy kér, megsajnálom. Végül kezemet szorongatja, hogy *kolcsónösen értesítjük egymást*, mikor keressük tervünkkel a nyilvánosságot.

Az ügy tovább kevésbé érdekelt. Végre is, nem a propagandacikk a fontos, de amit akarok: a Zsidó Magyar Könyvkiadó Társaság megleteremtése, új könyvek, jó könyvek kiadása. Hogy a Magyar Zsidó Könyvkiadó Társaságot tető alá hozom, hogy munkámat megkezdtem: ezt megmondtam Szabolcsi Lajosnak. Mesebeli kétszázötvenezer koronájával nem vett le lábámról. Látom a jószándékot, de nem tróddóm vele. Hadd boldoguljon Sz. L. dr. a maga negyedmilliójával. Megesik az ember szíve az ilyen fiatalemberen, akinek így birtelen a kezébe teznek csekély 250,000 koronát. Különösen, ha három hét alatt hétszer kér az embertől bocsánatot, hogy pardon, pardon, akkor elszólam magam, de „*kérek, én kéltő vagyok*”

És az új tréfával tetézi Szabolcsi Lajos dr. poetica licentiáit. Még két napja telefonon érdeklődök nálam, van-e új a nap alatt és most egyszerre adott számáról *vélelennel megfedelkezőre*, először a maga egyenlőségi kiadóvállalatával. „*Nem üzlet ez!*” — írja. Lám, lám, ilyen vezáros esztendőben minő csodák esnek. Tíz napja, ilyen vézáros esztendőben minő csodák esnek. Tíz napja még máskép gyónt. Akkor szerkesztőségem nagyvonalú üzlet-

ről beszélt. Hogy nagypénzű vállalkozók kilincselnek nála, csakhamar letessék a részvényesek (óh, mely gyönyörű zsidó cédok!) a kerek 250,000 koronát és ime, ma már nem üzlet az ügy. Valahol botlik az igazság. És az ilyen kerek 250,000 korona jogot ad arra, hogy a megvetés azimulálásával intézködjék el vállalkozókat, amik üzlet, a dolgok természetét szerint, üzeletek is. Nem ígér? Kezdem érteni. Sz. L. dr., az Egyenlőség kiadója, mannából él. Üzlet! — fúj, csúnya mesterseg, zsidónak, lakhecnak való.

Az én vállalkozásom: a Magyar Zsidó Könyvkiadó Társaság, aminek kulturális céljait fentebb találja az olvasó, a maga adminisztratív eszközeiben, megalapozottságában, expanzív törekvéseiben — bocsáss meg az Egyenlőség kiadója igenis, üzlet is. Nem lehet ez másképen. Mért mondjam, hogy vállalatot tervezek, kockázatokkal veselek, irok, szerkesztek, irányítok, dolgozom, és nem keresem munkám ellentértékét? Csúnya hipokritaság volna ez. Az egyenlőségi stigma szerint könyvkiadásnál nem szabad üzleti alapon kalkulálni. Ehhez jóbarátok, méltóságos urak szíve, kerek 250,000 koronára kell. (Egy fillérrrel se kevesebb.) Ez se üzleti alapon. Kamatatlantul, vagy inkább, hadd közelítsék meg a valószínűtökellendűt.

Ismétlem: kultúrcélok szolgálatában, de üzletben is, örvendetes a tisztas verseny. De a tisztaságban verseny se mindig baj, különösen, ha tökéletlen. Olvasom, hogy az én cikkem révén koraszülött egyenlőségi kiadóvállalat hagadát készíti, meg diákknövetet. Pont azt, amit leg-sajátabb teremkék Szabolcsi Lajosnak nem egyszer elmondtam. Igaz, én barmicva-könyvet mondtam. De azért ragyogó talmudista ő, hogy le tudja fordítani a barmicvát diákra. Nem baj, csinálja. Jöjjön a hősök könyvsorozata is, amiért már annyit könnyvet ontott. Hogy én miért bántom ezt? A sokkötetű „nagy mű” szintén nem lesz üzlet. Egyáltalában nem lesz az.

Befejezem. Nincsenek mecenásaim, akik ropogós bankókban, kerek summájú 250,000 koronát tesznek az asztalomra. De van tisztességes szándékom. Az eszközeim is tisztességesek. Ügyfordul, fiatal barátomat, Szabolcsi Lajost is bekapcsolom egyszer a talmud kincseiből merített igazmondásra. Ez is zsidó közéleti munka. A 250,000 koronához, amit a barátai (óh, nem üzleffelei) a bal mellényzsebékből kiráztak neki, ahog adhatok pénzt. De etkát igen.

Hát csak ezért nyúltam — bocsáss meg nekem az olvasó — a zsidó közélet egyenlőségi dzsungeljébe. Lajos barátom még fiatal. És fogékony lélek. Ne haragudjanak rá. Megjavul.

1916 február 28.

Dr. Hajdú Miklós

Az Omike minden pártfogó tagja, illetőleg a Mult és Jövő minden előfizetője, díjtalanul kapja az Omike e hó végén megjelenő gyönyörű illusztrált háborús albumát, amelynek munkatársai a legelső magyar irók és művészek.

SÁNDOR PÁL

em páncoles vértetben, sísakosan, hanem egyszerűen, a meggyőződéses ember nyílt homlokával indult a harcba, mint amilyen magától érteendő indult hajdan az ösember megbántott joga védelmére. Pedig nem „muszáj”-ból vette fel a kesztyűt, amelyet lappangó ellenségeskedés dobott, — hisz csak halk, burkolt, szavak hangzottak el a népről, amelynek Sándor Pál „egyik exponense”.

Sándor Pál nem tartozik a felebaráti közélet exponált tényezői közé. Az ő hatalmas tetteire a nemzetgazdaság terén érvényesül és mikor a parlamentben igyekeztek az „új középosztályt” a régivel szembeállítani, vagy mikor a nemzet közgazdasági életének egyik faktorát erkölcsileg inferiorianak akarták minősíteni másik faktorával szemben, tulajdonképpen nem is a zsidó ügy védelméért volt szó, hanem az igazságról.

Mégis fel kellett ismerni a burkolt szándékokat és rá kellett mutatni, hogy ez a játék a szavakkal, az igazságnak ez a meghamisítása legalább is olyan erkölcsletlen, mint az a bizonyos hamisított bakancstalp, amelynek sarát egy-egy megtévedett ember bűnből egy egész osztálynak arcába akarják fröcscenteni.

„Beszéljünk nyíltan!” ez volt Sándor Pál vértete és azért nem lehetett azokat az igazságokat, amiket ő hangzatosított, semmiféle machinációval sem megdönteni.

Sándor Pál megmutatta, hogy a látesővet másfelé is lehet fordítani és egy mérész gesztussal oda is fordította. És mindenki láthatta, hogy közgazdaságban mindenütt a gazdasági értékek gyarapítása a legelső szempont. Ez a gyermekszoba, amely belsőleg mindenütt egyformán szép és tiszta, nem predesztinálja az egyik osztályt sem az élet realitásának megvételére.

És épp azért, mert Sándor Pál nyíltan mutatott rá erre az igazságra, csirájában megjelölt sok olyan ártalmas mérész növényt, mely titkos célszakt homályában szeretelt volna nagygyá nőni. „Inkább nyílt, mint burkolt antiszemitizmust!” Mert a nyílttal meg lehet küzdeni.

Nem szoktunk politikával foglalkozni és így Sándor Pál beszédének melyebb taglalására sem terjeszkedhetünk ki. De a szívbéli örömmel regisztráljuk az ő harcos egyéniségének eme imponáló makkkabeusi megnyilatkozását. Igaza van Sándor Pálnak, midőna „Mult és Jövő” szerkesztőjéhez intézett levelében azt mondja, hogy megvan győződve, hogy tiz olyan elszántan szókimondó zsidó vallású magyar ember, mint ő, meg tudná állítani Magyarországon az antiszemitizmus fejlődését.

(Secundus)

COLL- HEGYRŐL.

AMERIKAI ZSIDÓNAP. Az Egyesült Államok egész területén január hó 27-én Wilson elnök egyenes rendeletére zsidónap volt, amelyen a háború zsidó áldozatainak gyűjteseket rendeztek mindenütt. A zsidónapot a szenátus határozta el egy zsidó komité kezdeményezésére, egy zsidó szenátor indítványára és Wilson külön proklamációban szentesítette. Az elnöki proklamáció ismereti a zsidóság helyzetét a háborúban, a hadviselő államok országaiban kilenc millió zsidó van, akik közül milliók vesztettek el hazájukat, milliók éheznek és szenvednek „És minthogy úgy érzem, hogy az amerikai nép szívesen fog segíteni annak a fajnak, amely az Egyesült Államoknak annyi tiszteletreméltó polgárt adott, én Woodron Wilson, az Egyesült Államok elnöke, szenátusi határozattal egyetértően az 1916 január 27-ik napját Zsidónapnak proklamálom, amelyen az Egyesült Államok polgárai önkéntes adományokkal segítenek a szerencsétlen zsidókon. Az adományokat az amerikai Vöröskereszt gyűjti össze és juttatja el rendeltetési helyére.“ A zsidónapon tizenötmillió korona gyűlt egybe.

Már most gondoljuk el, ha ilyesmi nálunk jutna eszébe valakinek. Arról már nem tehetünk, hogy nem gyűlnének össze milliók. Elvégre szegények vagyunk. De először: a zsidó komité nem akarna „kivinni az utcára“ egy zsidó ügyet; 2-odszor: a zsidó szenátor kényelmetlennek találná „az ügyet“; 3-adszor: a szenátus néppárti tagjai felhasználnák az alkalmat és zsidó heccet provokálnának belőle; 4-edszer: a szenátus elnöke kérne, hogy vegyék le az ügyet a napirendről; 5-ödször: ha a többség megszavazná, zsidó „ürhölgyek“ nem akarnának „zsidónapon“ az utcán működni még akkor sem, ha a zsidónapot a Vöröskereszt rendezné a hercegprímás védnöksége alatt; 6-odszor: a kormány elhalasztaná proklamáció kiadását addig, amíg a neologok ki nem egyeznek az ortodoxokkal; 7-edszer: az antiszemita, illetőleg „konzervatív“ lapok kiabálnának, hogy a zsidók segítik az „undok galiciai fajtájukat“; 8-adszor: Stb. stb. Minek folytassam?

SÁNDOR PÁL nem akart felekezeti kérdést vinni a parlament elé. Ellenkezőleg fényesen bizonyította, hogy a közgazdasági élet terén nincs felekezet, csak közgazdaság. Mégis ahány szónok Sándor Pál hatalmas beszédének nekigyűrközött, mind felekezetiiségről csevegett. Hogyne? Amikor nekik ez a kedvenc falatjuk és mindenben ennek az ízét akarják élvezni. Az igazság fűszerét megemészteni pedig sehoggy sem tudják. (Pap Péter.)

Az Omike minden pártfogó tagja, illetve a Mult és Jövő minden előfizetője díjtalanul kapja az Omike és Magyar Zsidó Hadi Archivum

Háborús Almanachját,

melynek munkatársai a legelső magyar írók és művészek.

A hatalmas albumot több mint száz pompás illusztráció és gyönyörű műmelléletek díszítik. Irodalmi tartalmát háborús cikkek, novellák, rajzok, versek, tábori levelek a különböző harcterekről, háborús epizódok, részletek a Magyar Zsidó Hadi Archivum adattárából stb. stb. adják.

A Háborús Albumot, amely e hó végén jelenik meg, csak azoknak a tagoknak és előfizetőknek küldhetjük meg, akik előfizetési díjaikat 1916-ra kiegyenlítették.

1913. évi tavasz. A fenti egy-egy személynél látható a katonai szolgálatból való visszatérési bizonyítványok.

KRÓNKA- KÉSZEMLE

ELŐFIZETŐINKHEZ ÉS OLVASÓINKHOZ
 azal a kéressel fordulunk, hogy az 1916. évre esedékes előfizetési, illetőleg tagsági díjat minél előbb beküldeni sziveskedjenek, nehogy kénytelenek legyünk a lap további küldését részükre beszüntetni. E sülyos időkben, amikor a lap magas művészi nívójának megfelelő kiállítás oly rengeteg költséggel jár, csak azoknak van módunkban a lapot küldeni, akik előfizetési, illetőleg tagsági díjaikat kiegyenlítették. Aminthogy az Omike nagyrétékű Háborús Almanachját is, amely e hó végén fog megjelenni, csak azoknak küldhetjük meg díjtalan tagilelményül, akik előfizetési, vagy tagsági hátralékban nincsenek.

HADIFOGOLY OROSZ OPERAÉNEKES. A zombori katonakórházban érdekes orosz foglyot ápolnak, a saratowi opera első tenoristáját. Eisenberg Albertnak hívják és a kárpáti harcokban esett foglyul, miután 9 hónapig küzdött az orosz csapatokkal a fronton. Elfogatása után egy fogolycsoporttal Bács megyébe, Regőczeré rendelték ki mezei munkára, ahol hónapokig végeztet közönséges napszámosmunkát. Később bekerült a zombori kórházba és itt a parancsnokság méltányossága lehetővé teszi neki, hogy a város zenei életében élénk részt vegyen és csodaszép tenorjával zenés művészen, tiszti összejöveteleken és jöttékon hangversenyeken gyönyörködtesse a zombori közönséget, mely nagy szeretettel veszi körül a fogoly művészt.

Eisenberg most 29 éves. Pályafutását ott kezdte, ahol anyai, később világhírtze emelkedett ének-nagyság, a zsinagógai énekkarban. Szüleinek Szentpétervárról, ahol Eisenberg született, Kievbbe kellett menekülniök. Itt tñnt fel először mint zsinagógai énekes gyönyörű hangjával. Berlinbe küldték Marignibez, a híres olasz énekesmesterhez, akinél 5 évig tanult és mint kész művész tért vissza hazájába. Orthon csakhamar szerződötte a saratowi opera és ott működött 9 éven át, a háború kitöréséig. Eisenberg anyyra megszerette Magyarországot fogsága alatt, hogy szorgalmasan tanul magyarul és háború után sem akar visszamenni hazájába, hanem itt szándékszik letelepedni, illetve szerződést vállalni. Nagyon örvendetes volna, ha ez a terv valóra válna és Eisenberg nagyrétékű művészte hazai zenei életünket gazdagítsa.

LÁBBADOZÓ KATONÁK SZÓRAKOZTATÁSA.
 Az Omike-menza-akadémika a „lábbadozó katonák kaszinójában” vasárnap d. u. már a negyedik hangverseny rendezte a vezetőség a bejáró sebesült katonák szórakoztatására. Ez alkalommal Szakvory Vilámcska, az ismert gyermek-primadonna énekel és táncolt, Herczeg Hugó operáriákat adott elő, Springer Ármin, a Folies Caprice tagja pedig a katonák mulattatásáról gondoskodott. Hangverseny után mint rendszeren, a sebesült katonákat fényes uzsonnával vendégelték meg.

PRÁGAI SZÁMUNK, mely itthon mindenféle rendkívüli sikert aratott, a külföldön is nagy feltűnést kellet. A külföldi zsidó lapok osztatlan elismeréssel emlékeztek meg e számról, a prágai Selbstwehr pedig nagy cikket szentelt a szám méltatásának, kiemelve, hogy a Mult és Jövő minden egyes füzete, irodalmi és művészi tekintetben egyaránt szinte páratlanul áll az egész zsidó literatúrában.

TISZASÜLYI POLNAY JENŐ az Atlantica tengerhajózat részvénytársaság vezérigazgatója, a Magyar Zsidó Hadi Archivum elnöke, akinek éppen az Archivum alapítása körül szerezett nagy érdemei az egész magyar zsidóság előtt ismeretesek, a napokban újabb kitüntetésben részesült. A külügyminiszter kinevezte konstantinápolyi nagykövetségünk mellé kereskedelmi attasévá. Polnay Jenő előzőleg Olaszországban, majd Svájcban tett igen értékes szolgálatokat háborús külkereskedelmünknek, mindenképp a tőle megszokott energiával és szakértelemmel képviselve a magyar kereskedelem nagyfontosságú érdekelt. Tiszasülyi Polnay Jenő már el is foglalta új tisztégét Konstantinápolyban, de sokoldalú szorgalmága mellett is szaktit magának időt, hogy a Magyar Zsidó Hadi Archivum nagymissziójú munkáját lelkes figyelemmel kísérje és a távolból is értékes irányításával lássa el. A Háborús Almanach szerkesztésében szintén továbbra is részt vesz és mihotgy a Budapest és Konstantinápoly közötti postaforgalom most nem oly gyors mint normális időben, az Almanach megjelenése néhány heti késéssel szenedv. De március hó végén mindenesetre kikerül a sajtó alól.

BETTELHEIM SÁMUEL, az Ungarländische Jüdische Zeitung szerkesztője néhány hónap óta Amerikában tartózkodik, ahol az ottani nagy háborús segélyakció delegátusaként működik. Az amerikai háborús segélyakció tudvalegleg nagyarányú tevékenységet fejt ki, amely kiterjed mindazokra az országokra, ahol a háború a zsidókat nagyobb mértékben sújtotta. És mindenesetre kívánatos volna, hogy az amerikai zsidóság által gyűjtött segélyösszegekből a magyar-zsidó jólékonyági intézmények, amelyeket a háború ügyességén teljesen kimerített, szintén nyerneek támogatást. Bettelheim amerikai működése bizonyára ilyen irányban fog hatni. A humanus feladat mellett Bettelheim kulturális missziót is teljesít Amerikában, amennyiben az ottani lapokban rendszeresen ismerteti a magyar zsidóságot, amelyet sajnos Amerikában alig ismernek. Ez ismertető cikkeket következében a híres new-yorki nyilvános városi könyvtár felszólította Bettelheimot, hogy szerezze be részére a magyar-zsidó irodalom legjelentősebb termékeit. Ezeknek összeállítását végeztí Bettelheim a Mult és Jövőhöz fordult, melynek egyébként igen érdekes cikkeket helyez kiállításba az amerikai zsidóság életéről.

KÁRPÁTI HÁZ. Prager Ferencné 600 koronát küldött be hozak névűre Kúnsziler Ribbiké nevű megörökítendő kárpáti háza, mely „Ribbiké háza” nevet fog viselni. Az összeget átadtuk az „Esti” szerkesztőségének gyűjtéséhez. Ezenkívül beküldött Prager Ferencné 30 koronát az Izr. Kézmdgyvel és 20 koronát ennek önképzőkészre számára, továbbá 50 koronát mint paleztinai hadi lödado-mányt. Az összegeket rendeléseti helyükre jutattuk.

A NÉMET-ZSIDÓ TUDOMÁNYOS TÁRSULAT. (Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums.) December 28-án tartotta Berlinben a társulat közgyűlést dr. Guttman, boroszlói rabbi elnöke alatt. A háború megakasztotta a társaság működését részben, de azért két kiadvány kibocsátásra kézen áll. (A zsidó hagyományos irodalom szövegeinek kiadását célzó *Carpus Tannaiticum* s a német zsidók történetére vonatkozó *Germania Judaica* egy-egy kötet.) Az elnök meleg szavakban említtette meg a zsidó tudomány két nagy halottját, Schechter Salamonnál és Cohn Leopoldnál. Ez utóbbi a legkiválóbb ismerője volt Philonek, az ókori alexandriai zsidó bölcselőnek. Ezután Pick, gothai tanár a zsidó érmeke-ről tartott felolvasást, különösen ismertetvén a makkabeusi s a bar-kochbai zsidó pénzeket. Előadta a bekövetkező békétől a Kelet felkutatását és a zsidó numizmatika virágzását várja.

ESKÖVŐ. Dr. Grünwald Illés csáktornyai fásabbi folyó elv február hó 27-én tartotta esküvőjét Strauss Sándor ottani könyvkereskedő és könyvnyomdatalajdonos Rikica leányával.

Toma a fedezékben. (Dr. Belgár Mózes felvétel)

BELLÁK DEZSŐ MŰVÉSZETÉLYE. Bellák Dezső, a Király színház tagja javára, aki a kárpáti harcokban súlyosan megbesült és egyik lábát amputálták, a Király színház tagjait több szintén művészeknek hárem-kedvesével művészeti rendeztek, amely igen nagy sikert aratott. Itt említjük, hogy midőn Augusta főhercegnő meglátogatta az Omlke-ménzát, Prager Feencné bemutatja Bellákok a fenséges asszonynak, aki őt hosszas beszélgetésével tönnette ki és behatóan érdeklődött aorsa és megbesülésének történetét iránt.

HELYESBITÉS. A legutóbbi számunkban névtelenül megjelent 10 korona adományt Károly Lajos gyöngyösi bankigazgató küldötte be a menza részére.

A Mult és Jövő művészi kivitelű eredeti bekötési táblája az 1915.

évfolyamhoz,

valamint az előző évfolyamokhoz,
megrendelhető a kiadóhivatálnál

Ára portóval együtt 2 K 30 fillér

A diszkiadáshoz 3 K

PUTTKAMMER KORMÁNYZÓ A JÖVENDŐ LENGYELORSZÁGRÓL. Német zsidólapok közlik Puttkammernek a Tagban megjelent cikkét, amelyben azt fejtegeti, hogy Lengyelországban igazságos rendet nem lehet csinálni, ha nem veszik tekintetbe a zsidóság sajátos kiváltságait. A zsidókat meg kell hagyni, mert szálal a szláv áramlattal szemben rákat emelnek. Természetesen teljes egyenjogúság szükséges. A zsidókat kultúrközösségre kell tömöríteni s ez a kultúrközösség intézze autonóm módon saját

ÚJ RABBIK. Február hó 16-án két ifjú rabbit avattak fel az Országos Rabbiképző Intézet templomában, *Frenkel Bernát dr.-t és Schmelser Isák dr.-t.* A két ifjú paphoz *Kecskeméti Lipót dr.,* a nagyváradiak kiváló főrabiját intézték a zsidóság művelését és problémáit milyen lefelől, hatalmas beszéddel, a felavatandók nevében *Frenkel Bernát dr.* beszélt nemes hangon, míg *Blau Lajos dr.* szemérmertümi rektor melyen járó magyar és héber beszéddel Izrael rabbi-jaitá avatta a jelölteket. A felavatásn megjelentek a minisztérium képviselői is és díszes közönség töltötte meg a templomot.

A „SELBSTWEHR“ JUBILEUMA. Tízéves lett a katonai zsidó önkéntesség, amely nagy sikerrel szolgálja az egyetemes zsidóság ügyeit. A jubileum alkalmából a szerkesztőség díszszámot adott ki, melyben a legkiválóbb zsidó írók adták közleményeket.

MŰVÉSZEST. A budapesti V. ker. Izs. Nőegylet február 20-án délután 5 órakor művészdelutánt rendezett a Pester Lloyd-Társulat Mária Valéria-utcai nagytermében, melynek jövedelmét a háború által sújtott családok felsegélyezése fordítja. A nagykereső művészdelutánon közreműködtek: *Csillag Tesés* a Nemzeti színház tagja, *G. Kertész Ella,* *Góth Sándor* és *Hussák Károly* a Vig-színház tagjai, *G. Sebők Ilona* operanékesnő, *Kálmán Oszkár* a m. k. Operaház tagja, *Köhény Ilona* a Modern Kabaré tagja, *Fuchs Márta* zongoraművésznő, *Landsberger M.* Böske énekesnő.

HALÁLOZÁSOK. *Winterberg Gyula* udvari tanácsost, a pesti Chevra-Kadisa elnökét súlyos gyász érte. Neje, aki évek óta betegeskedve, egy külföldi szanatóriumban keresett időfűtést, elhunyt. A nemeslelkű úrnő nagy műveltségű és igaz humanitással volt ismeretes. Temetése nagy részvét mellett ment végbe.

A nagyváradi kongr. hitközség főrabiját, *Kecskeméti Lipót dr.-t,* megegyező csapás érte. Leányt, Margitot, férjezett dr. Reti Ignácé, anyaságnak köszönetben beállított betegségeiből magához szállította a Mindenható akaratán. Nagyvárád egész társadalmi meggyászolta a váratlan eseményt.

Kemény Dávid, a magyar izr. kézmű- és földművelési egyesület igazgatója, a koronaegyeszség nyug. főigazgatója, kir. tanácsos, február 2-án meghalt. Három évtizedes tevékenység fűzte a felekezeti közmunkához. Az egyesületeknek nemcsak tanulókorban levő ifjúságát tudta szó szálakkal magához és intézményeihez fűzni, hanem azokat is testvéri, baráti közösségbe foglalta össze, akik védőszárnyai alól kikerültek az életbe. Fejlődésüket tovább is figyelemmel kísérte, sőt irányította úgy, hogy nem egy előkelő iparos és gazdálkodó gondolt még ma is szeretettel nemcsak *Kemény Dávidra,* hanem azokra az intézményekre is, amelyek az ő személyi képviselt a szemükben.

Erdős Jakab, a bajai izr. elemi és polgári iskola igazgatója, február 2-án, élete 66-ik, tanítói működése 38-ik és igazgatói tevékenysége 20-ik évében befejezte földi pályáját. A magyar zsidó tanítóság egyik legedmesebb pályatársát vesztette benne, aki sikerében gazdag tanítói működése során nemcsak az oktatás művészetével, hanem irodalmi munkásságával és lelke nemes érzésével is híven szolgálta a felekezet népoktatásának szent ügyét.

**GYŐRI SZESZGYÁR ÉS
FINOMÍTÓ RÉSZVÉNY-
TÁRSASÁG**

**HAMUZSÍR- ÉS VEGYI-
TERMÉKEK GYÁRA**

ALVANIÓKÉV

1862

CHRONOMÉTRON

REPERTOIR

ZSEBÉKRESZTÖK

CUENDEZ CONSTANZ

Szűk és németország zseb-, inga- és ólászregyárainak terakata.

BUDAPEST, IV., KISVÖ-TÉR 5

INGA-ÉS ALLÓÓRÁK RAKTÁROK ÉS RENDELÉSRE KÜLÖNLEGESSÉGEK

**ALKALMI AJÁNDÉKOK
műtárgyakban és régiségekben
STERNBERGNÉL**

BUDAPEST, VI. KER., DOB-UTCA 24. SZÁM

HÉBER ÓRÁKAT az nagy gyakorlattal bíró tanító.

Bővebbet a Mult és Jövő szerkesztőségében.

COGNAC

KEGLEVICH

GRÓF KEGLEVICH ISTVÁN UTÓDAI BUDAFOK

ÚJ KÖNYVEK

ROVATVEZETŐ: DR. MOLNÁR ERNŐ

DR. PATAJ SÁNDOR: AZ ÉLET TUDOMÁNYA.
Budapest 1915. Könyves csavargék formájában filozófiai elmélkedések, melyek az élet egyszerű esetéből indulnak ki és bölcsészeti problémákba torkolnak bele. Az előadás közvetlen, híjjával minden iskolai pedantériának, telítve, talán túlságosan is, ötletes példákkal, történetekkel és hasonlatokkal, melyeknek mélyén az a tanítás húzódik meg, hogy az összes filozófiai iskolák felestegek, károsak, — most a Jézus észlel, a legprimitívebb előtanulmányok önköli is megérthető és meg nem dönthető tanulása minden tapasztalatunknak az, hogy az egész mindenség egy összefüggő anyagegység, amelynek minden, ami van, a része és hogy ez az egységes anyagtömeg, azaz a világ, egy összefüggő, örökkévaló mozgásban van, ez pedig nem egyéb, mint az élet. De míg ez a materialista-izű eszemenet kialakul, megfigyelheted a szerző bú olvasottságát, az egyik oldalon Koberlel tanítása hangzik leled, a világ hűségéről, a másikon Descartes tana az emberi szellem kontinuitásáról, másutt Leibnitzé az a világ legjobb volt-tárolt (ebben az elvben csendül ki ez a könyv is), emitt Spinoza panteizmusát ismered fel, amott Bergson akcióteóriáját stb. A mélyen járó filozófiai mű él, mely derült világféltelgősséval és könnyed hangzával válik ki, Schmitt Jenő Henrik dr., a neves berlini bölcsész írt bevezető sorokat.

VERMÄCHTNISSE UND VERSICHERUNGEN zugunsten des Jüdischen Nationalfonds, Haag 1915. A zsidó nemzeti alapnak, melynek vagyona jelenleg mintegy öt millió márkára rög, az a neves célja van, hogy palesztinai földvásárlásokkal és telepítésekkel a nyomorgó orosz, galicai és román zsidók helyzetét lendítsen. A világ-háború, mely először a galiciai és a lengyel zsidóság tüzérvényét dűlt fel, fokozta a telepítési kérdés fontosságát. Hogy tehát az alap a palesztinai földvásárlások céljaira minél nagyobb összeg felett rendelkezésessék, az érdekes fűzet az az ötletet veti fel, hogy a nemzeti alap vagyonát, a szokásos adományozási módokon túl, a végrendeletek és a járadékok és az életbiztosítási módjainak bevonásával is növeljék. Sok zsidó haszna, mivellett a frontra ment, végrendelettel tekintélyes összegeket adományozott a nemzeti alap számára, polgári egyének nagy összegeket helyeztek leledbe a Nationalfond céljaira, melyeknek csak kamatozásait tartották fenn maguknak életük tartama, mások pedig életüket biztosították be az alap javára. A fél szemcs, pedig életüket feloldozták, az a fűzet, melyet a nemzeti alap írodja adott ki, Hágában, a különböző adományozási lehetőségek jogi formulált is tartalmazza.

BÖRHARISNYA, A CSERKÉSZET DIADALA címmel Szász Menyherci tollából igazlamosan érdekes fűszáldi regény jelent meg. Szász Menyherci, a jeles költő, iskolaiulágáról tesz ismét tanuságot. Regénye majd megkapogtat, majd megrikat, de mindvégig érdekel. Alakjai pompásan megtestelt portrék. Egyébként az első cserkészregény, amely magyar nyelven megjelent és így feltétlen hívtatópótló is. Erős pedagógiát érzékel mesél fiatal barátainak, amelllett nagy szerettel és sok melegséggel. A könyv ára 3-60 korona. Kiadta Röttig Gusztáv és fia cég, Sopron.

GZERKÉSZTŐI SZÜZENEK

POÉTA. Igaza van, a modern zsidó érzését fejezi ki Szilágyi Géza verse, azt az érzést, amit a formakban el-távolodott, de valahogyan lényegben és lélekben mégis közelmaradt zsidó érez az ő szinte kifejezhetetlen zsidóságában. Érdekes ennek a gyönyörű versnek néhány sorofáját itt újra idézni:

Imák ellen, miket már meg nem értesz,
S fájdalmasan koválygó dallamok
Varázsa ellen nincs, mi véte.
Hiába laozugsz, hogy miért is kísért ez?
Lelked tölök meg mindig megajogod.
Magad az imát többé el se mondod,
S nem zúmmogd az ódon dallamot,
De mihelyt hallod, rög elomlott
Múltak hűvéba kődbeben felborogott ott
Minden előd, a sok rög halott...

S debogy akarnál tölök mezenekdni,
Szemed leledjük rokonul tekint,
Szived tölök el nem választja szemmi,
Csak egyrés vágyolj! mellettük pihenni,
Miből levél, ha por leszel megint...

Érdekes, hogy közvetlenül a vers mellett Hajdu Miklós mély cikkében a megtaláljuk ezt a gondolatot, pedig a két író nem is sejtette, hogy írásaik egymás mellé kerülnek a Múlt és Jövő januári számában.

G. G. CINKOTA. Ez is hangulatos, de a technikájának még erősen fejlődnie kell, hogy megűsse a mértékét.

G. I. A vers hangulatos, de technikája még nem őti meg a mértékét.

L. GY. VÉSZTŐ. Emdőji Imre jelenleg szofgál mint fűhadnaggy.

DR. F. K. TESSÉK csak a névén megnevezni a gyermekét, az a legjobb és a leggyorsabb. A hétény egy keresztény mézeskalácsotól hallottam éppen a következő érdekes megjegyzést: „Hejőnek az izraelita urak a vidékről, aztán kérenek szines, font meg tekerd gyertyát, egyházi csavart díszgyertyát és az ember azt sem tudja, mit is kívánnak. Aztán megkérdem én, nem „avdóless“ kell a nagyságos úrnak? Hát azt feleli, hogy igen. Hát miért restellik így kérni mindjárt? Hiszen izraelita egyháznak kell, hát izraelita neve van!” — Ime az egyszerű észjárás.

DR. B. B. BUDAPEST. Mindkét véleményben van igazság. Zsidó is volt és protestáns is volt, mindenesetre előbb zsidó és aztán protestáns, mint sajnos Izraelnek nem egy elvesztett gyermeke. A zsefűnknek a lelke azonban mindvégig zsidó maradt, meg akkor is, amikor protestáns egyházi zenét akart komponálni.

Kereskedelmi megbízásait a leggyorsabban és legmegbízhatóbban

BOGYÓ G. export-import

írodja Intései
Budapest, VII., Akácfa-utca 43.
Telefon 167-20.   Telefon 167-20.

Az Ország minden pártfogó lapja

Melletteg a Helt és Idő minden

előfizetője, díjtalanul az Ország

c hó végén megjelenő gyönyörű

háborús albumát, amelynek munka-

társai a legelső magyar írók és mű-

vészek

Neumayer Fülöp

Budapest, V. Ker., Dórk Ferenc-ter

1. szam (Érmébet-tér sarok).

Telefonszám: 11—21.

Perzsa- Smyrna-szővegek Hazai gyári-
máryi Moquet-plüssök, bőrfeszítvelek, ágys és
asztalterítők, függönyök és szőnyegek, továbbá
képzőcs- és boggyártó-külkek gyártására.
Kíváratra mintát bérmentve küldök.

MEGHÍVÁS

a Pest Magyar Kereskedelmi Bank

74-ik rendes közgyűlésére,

mely 1916. évi március hó 14-én, dé. u. 8 órakor
a bank épületében (Budapest, V., Párfő-utca 2.)
fog megtartatni.

Tárgyak:

1. Az igazgatók jelentése.
  2. A felügyelő-bizottság jelentése, a mérleg meg-
állapítása, a nyereség felosztása iránti határozat és
a felmentés megtagadása.
  3. Igazgatói választások.
  4. A felügyelő-bizottság választása.
- Budapest, 1915 február hóban. Az igazgatók.

Hirdetéseket felvevő a Kiadó-
Hivatal, Sport,
VI. Ker., Podmaniczky-u. 6. Tel. 146-92.

Gozmalom

1900-ban, a rozsmalom 1902-ban,
1902-ben ével a malom a Dunával
összekötő villamos erővel hajtott er-
vátor, mely az országokban
gátonát működésben ki- és az el-

nebb berendezésű malom, évi 1.000.000
méternyi levő búza- és rozsmalt
őrléssel.

Részvénytőke: 3.600.000 K.

Törlesztési alap: 1.194.841 K.

A huzott Hatal és én is
a Pest Vihória Gózpion kápolta.

LOHR MÁRIA KRONFUSZ

A főváros első és legfrégább eljéltető-
vegyintéző és helyesítő gyári intézete.

1907.

Telefon: József 2.

NYÁR ÉS FŐNYAR: Sport, VII. — 10-
VIHAR, II. Fő utca 71. — 2223-61 A.
Közlekedési-utca 14. — VI. Andrásy-út 14.
Tudós-út 25. — V. Harcos-utca 4. —
VII. József-ter 2.

Bármely fénykép után akad festő által restelt olajképet elvállal KURZWEIL FRIGYES

fényképészeti és festészeti műterme
Budapest, VI., Gróf Zichy Jenő-u. 10.
Nyári időny alatt: Balatonfőreuden

1907-1911 Kereskedelmi, Kereskedelmi
Telefon: 174-62. Telefon: 174-62.

MODERN
 LEVEL-
 DAPOL
 UDONSÁK
 GYÖK-
 DAPOL-
 ASZKÉ

P
auker
M
ÓT
PAPÍRÁRUHÁZA

VÁSÁRLÓI
 MŰVELET
 VÁRÓKÉP
 TEL. 40-57
 FÉRFIÖLTÖ
 VÁSÁRLÓI
 TEL. 36-73
 M. PÉTERÁNYI
 KÖZVETLEN
 SZÁMLA ÉRT.

VISÓ MÁRKNÉ

HÖLGYFODRÁSZ, PARÓKAÉSZTŐ ÉS
 HAJKERESKEDŐ, BUDAPEST, IV., ANKER-
 KÖZ 23. (ANKER-PALOTA) - FOKÓZLET:
 KIRÁLY-UTCA 1. (ORCZY-FÉLK HÁZBAN).

Nagy rakás kész hajfonatok,
 (szepők), parókák (transzformá-
 ciós) és minden a szakmába végt
 munkákban.

Elvállal hajszelvény hajmunkái (kibővített hajból is)
 a legújabbakban árak mellett. A Vízparti megren-
 delésnél egy szál levélben egy kis hajszelvény be-
 küldése elegendő.

KELETI-BUDAPEST

tudós és kir. szabad szerkesztő orvosegyetemi mű-
 szer és betegápoláshoz szükséges eszközök gyára

Alapítástól 1878-ban.

Főraktár: IV. kerület, Koronaherczeg-utca 17. sz.
 Gyár: IV. kerület, Koronaherczeg-utca 14. szám

Telefonszám: 13-30.

Orvosi sebészeti műszer, kötésszer, testgyógyászati gépek,
 nőállók műhelyek és kir. szabadalmazott sérvkötés,
 betegápolási és kosmetikai eszközök, utazási órák, min-
 denféle gumelárék, léghártyák, melegítő termophorok
 raklára. Nagy képes ábragyűjtemény és kértantré.

Kohn Arnold

Telefon 34-74

Telefon 34-78

SIRKÓRAKTÁRA SIREMLÉKEK

minden ár és hivatalos,

szentesítéssel

Javított munkák a természetben
 Szombathely és Kaposváry város
 Budapest, VII., Károly-körút 15

MARX ÉS MÉREI

tevékeny és művészi gyár. - Vízparti, K. kerület, termékekészíté-
 si műhelyek - Érdmészáros-utca 10. - Tűzvesztély

Budapest, VI., Balczon-utca 7. szám. Telefon 31-86

Derzsaszőnyegek

alkalmi vételiek

■ Sternbergnél, Dob-u. 24.

JAKOBI G. LAJOS

ANGOL ÚRISZABÓ, BUDAPEST, PODMA-
 NGOLY-UTCA 6. :: TELEFON 153-94.

Uri ruhákat készít mérték után legfinomabb angol-
 és skót szövetekből. Általában nagy választék
 a legdivatosabb kelmékből Szolid árak.